

540.686

divadlo

Orbis Praha 1964

Max Frisch

Andorra

Hra o dvanácti obrazech

1-525.043

MZK-UK Brno

2619851654

Právo
provozovat tuto hru
zadáva pouze
Československé divadelní
a literární jednatelství,
Praha 2,
Vyšehradská 28,
telefon 234620 a 235140.
Pořadatel je povinen
předložit žádost
o svolení
kužití díla
nejpozději 4 týdny
před datem představení
u výkonného orgánu
příslušného ONV
na tiskopisech
vydaných Čs. divadelním
a literárním jednatelstvím

Copyright 1961 by Suhrkamp Verlag Frankfurt/Main.

Translation © Bohumil Černík 1964

OSOBY

ANDRI
BARBLIN
UCITEL *Lehner*
MATKA
SEÑORA
PÁTER
VOJÁK *Soldat*
HOSTINSKÝ *Wirt*
TRUHLÁŘ *Tischler*
DOKTOR
TOVARYŠ
KDOSI *jemand*

Němé postavy:

IDIOT
VOJÁCI v černých uniformách
OHLEDÁVAC ŽIDŮ *(Judenzeiger)*
ANDORANI *Andorauer*

PRVNÍ OBRAZ

Před andorrským domem. Barblin bílí úzkou a vysokou zed' štětkou na dlouhé holi. O zed' se opírá andorrský Voják v olivově šedé uniformě.

BARBLIN: Kdybys mi pořád nekoukal na lýtku, tak bys mohl vidět, co dělám. Bílím. Protože zítra je svatého Jiří, jestlis na to zapomněl. Bílím dům svého otce. A co děláte vy, vojáci? Jen se potloukáte po ulicích, palce za opaskem a pošilháváte nám za blůzu, když se některá sehne.

Voják se směje.

Jsem zasnoubená.

VOJÁK: Zasnoubená!

BARBLIN: A nesměj se pořád jak Honza.

VOJÁK: Má snad ptačí hrud'

BARBLIN: Jak to?

VOJÁK: Že nám ho nemůžeš ukázat.

BARBLIN: Dej mi pokoj!

VOJÁK: Nebo snad ploché nohy?

BARBLIN: Proč by měl mít ploché nohy?

VOJÁK: Ale tancovat s tebou nechodí.

Barblin bílí dál.

Asi to bude anděl! (*Rozchechtá se*) Že sem ho ešte nikdy neviděl.

BARBLIN: A jsem zasnoubená!

VOJÁK: Ale prstýnek nikde.

BARBLIN: Jsem zasnoubená (*ponoří štětku do kbelíku*) a vůbec – nesnáším tě.

Na předscéně vpravo stojí braci skříň. Zatímco Barblin bílí, objeví se Truhlář, blabobytný muž, a za ním Andri jako kuchtík.

TRUHLÁŘ: Kde mám hůl?

ANDRI: Tady, pane mistr.

TRUHLÁŘ: Je to trápení, pořád samý spropitný, sotva člověk zastrčí peněženku do kapsy –

*Andri mu podá hůl a dostane spropitné; peníze vbodí ibned do brací skříně a zatímco se ozve budba, přejde Truhlář napříč jevištěm a Barblin musí před ním uhnout s kbelíkem, protože ho ani nenapadne, aby se ji vybnul. Andri v rytmu hudby utírá talíř, potom zmi-
zí, budba s ním.*

BARBLIN: Ty jsi tady ještě?

VOJÁK: Mám volno.

BARBLIN: Co bys chtěl ještě vědět?

VOJÁK: Kdo jako má být ten tvůj ženich.

Barblin bílí dál.

Všichni bílí své domy, protože zejtra je svatýho Jiří, a ten černopláštník lítá po ulicích, protože zejtra je svatýho Jiří: Jen ličte, panenky, ličte dům otců svých, abychom měli Andorru bílou, ták – panenky, sněhobílou Andorru!

BARBLIN: Černopláštník – kdo to zas má být?

VOJÁK: Seš panna? (*Rozesměje se*) Tak ty mě nesnášíš.

BARBLIN: Ne.

VOJÁK: To už jich říkalo, a přece sem je dostal, když se mi líbily jejich lejtka a vlasy.

Barblin na něho vyplázne jazyk.

A červeněj jazyk taky! (*Vezme si cigaretu a podívá se naboru na dům*) Kde máš svou komůrku?

Vystoupí Páter, vede kolol

PÁTER: Tak se mi to líbí, Barblin, no, tak se mi to líbí.

Budeme mít Andorru bílou, táák – panenky, sněhobílou Andorru, jenom jestli v noci nepřijde liják.

Voják se rozesměje.

Otec není doma?

VOJÁK: Jenom jestli v noci nepřijde liják! Jeho kostel totiž není tak bílej, jak se zdá, to se už ukázalo, jeho kostel je totiž taky jen z hlíny a hlína je červená, a když přijde liják, tak to zasviní pokaždý vomítku a ta pak vypadá, jako by na ní zabili svini, ta vaše sněhobílá vomítka vašeho sněhobílýho kostela. (*Naznačí rukou, jako by zkoušel, jestli prší*) Jenom jestli v noci nepřijde liják! (*Směje se na celé kolo a odtáhne*)

PÁTER: Co ten tady dělá?

BARBLIN: Je to pravda, co říkají, velebný pane? Že nás přepadnou, ti tam, ti Černí, protože nám závidějí naše bílé domy. Jednou z rána, o čtvrté, přijdou prý s tisíci černých tanků, které se převalí křížem krážem přes naše pole, a na padácích se snesou z nebe jako hejno šedých kobylek.

PÁTER: Kdo to říká?

BARBLIN: Peider, ten voják. (*Ponoří štětku do kbelíku*) Otec není doma.

PÁTER: To jsem si mohl myslet.

Pauza.

Proč poslední dobou tolik pije? A potom nadává na celý svět. Zapomíná, kdo je. Proč pořád říká takové věci?

BARBLIN: Já nevím, co otec v krčmě povídá.

PÁTER: Vidí strašáky. Copak tady nebyli tenkrát všichni rozhořčení nad tím, když ti Černí tam vyváděli jako při vraždění mláďátek v Betlémě; copak nesbírali šatstvo pro uprchlíky? Říká, že nejsme lepší než ti Černí tam. Proč to pořád říká? Lidé mu to mají za zlé a já se jim nedivím. Učitel by tak mluvit neměl. A proč věří každému tlachu, který se dostane až do krčmy?

Pauza.

Nikdo vašeho Andriho nepronásleduje –
Barblin se zaraží a naslouchá –
– ještě vašemu Andrimu nezkřivili ani vlásek.
Barblin bílí dál.

Vidím, že ty to bereš správně, už nejsi dítě, pracuješ jako dospělé děvče.

BARBLIN: Vždyť už mi je devatenáct.

PÁTER: A zasnoubená ještě nejsi?

Barblin mlčí.

Doufám, že tenhle Peider nebude mít u tebe štěstí.

BARBLIN: Ne.

PÁTER: Má nečistý pohled.

Pauza.

Naháněl ti strach? Aby se dělal důležitý. Proč by nás měli přepadat? Naše údolí jsou úzká, naše pole jsou kamenitá a strmá, ani naše olivy nejsou šťavnatější než jinde. Co by ti mohli po nás chtít? Kdo chce naše žito, musí je žnout srpem a shýbat se při každém kroku. Andorra je krásná země, ale chudá. Mírumilovná země, slabá země – zbožná země, jakože se Boha bojíme, a to činíme, mé dítě, není-liž pravda?

Barblin bílí dál.

Není-liž pravda!

BARBLIN: A když přesto přijdou?

Zazní klekání, krátce a monotónně.

PÁTER: Uvidíme se zítra, Barblin, řekni otci, že by ho svatý Jiří nerad viděl opilého. (*Nasedne na kolo*)
Anebo radši nic neříkej, nebo se rozzuří, ale dávej na něho pozor. (*Neblučně odjede*)

BARBLIN: A když přesto přijdou, velebný pane?

Na předscéně vpravo, tam, co je brací skříň se objeví Kdosi, za ním Andri jako kuchtík.

KDOSI: Kde mám klobouk?

ANDRI: Tady, pane.

KDOSI: Dusný večer, zdá se mi, že je ve vzduchu bouřka...

Andri mu podá klobouk a dostane spropitné; bodí peníz do brací skříň, ale nestiskne hned knoflík, píská si jen a vybírá desku; Kdosi zatím přejde přes scénu a zastaví se před Barblin, která stále bílí a nezpouštěla, že Páter odjel.

BARBLIN: Je to pravda, co říkají lidi, velebný pane? Říkají: Kdyby přišli Černí, seberou na místě každého, kdo je žid. Přiváží ho ke kůlu, říkají, a zastřelí ranou do týla. Je to pravda nebo to jsou jen povídačky? A když má nevěstu, říkají, tak ji ostříhají jako prašivého psa.

KDOSI: Co to vedeš za řeči?

Barblin se obrátí a lekne se.

Dobrý večer.

BARBLIN: Dobrý večer.

KDOSI: Krásný večer, že.

Barblin vezme kbelík.

Ale dusno.

BARBLIN: Ano.

KDOSI: Něco visí ve vzduchu.

BARBLIN: Co tím myslíte?

KDOSI: Bouřku. Jak všechno čeká na vítr, listí a záclony a prach. Přitom nevidím na nebi ani mráček, ale to člověk cítí, takové horké ticho. Komáří to také cítí. Takové suché a nezdravé ticho. Myslím, že je ve vzduchu nějaká bouřka, prudká bouřka, zemi by to prospělo...

Barblin zajde do domu, Kdosi odchází, Andri spustí tutěž desku jako prve, utírá talíř a zmizí. – Je vidět andorrské náměstíčko. Truhlář a Učitel sedí před krčmou. Hudba utichne.

UČITEL: Totiž – jde o mého syna –

TRUHLÁŘ: Už sem řek: padesát liber.

UČITEL: – o mého adoptivního syna, chci říct.

TRUHLÁŘ: Už sem řek: padesát liber. (*Zatuká minci na stůl*) Musím jít. (*Zatuká ještě jednou*) Jak to, že

chce bejt zrovna truhlářem? Bejt truhlářem, to není tak jednoduchý, když to jeden nemá v krvi. A vodkud by to měl mít v krvi? Já myslím – jen tak. Proč ne makléřem? Například. Proč nejde na burzu? Já myslím – jen tak...

UČITEL: Kde se tady vzal ten kůl?

TRUHLÁŘ: Nevím, co myslíte.

UČITEL: Tam!

TRUHLÁŘ: Vy ste ale bledej.

UČITEL: Mluvím o kůlu!

TRUHLÁŘ: Já žádnéj kůl nevidím.

UČITEL: Tady!

Truhlář se musí otočit.

Je to kůl nebo ne?

TRUHLÁŘ: Proč by to neměl bejt kůl?

UČITEL: Včera tam ještě nebyl.

Truhlář se zasměje.

To není k smíchu, Pradere, vy dobře víte, co tím myslím.

TRUHLÁŘ: Vidíte strašáky.

UČITEL: Nač je ten kůl?

Truhlář zatuká mincí o stůl.

Já nejsem opilý. Vidím jen to, co tady je, a říkám, co vidím, a vy všichni to vidíte taky –

TRUHLÁŘ: Musím už jít. *(Hodí minci na stůl a zvedne se)* Jak sem řek: padesát liber.

UČITEL: To je vaše poslední slovo?

TRUHLÁŘ: Jakože se Prader menuju.

UČITEL: Padesát liber?

TRUHLÁŘ: Já nesmlouvám.

UČITEL: Vy jste takový jemný člověk, já vím... Pradere, to je lichvářství, padesát liber za vyučení – to je lichvářství. To má být vtip, Pradere, a vy to dobře víte. Já jsem jen učitel, mám nepatrný plat, nemám žádné jmění jako truhlářský mistr – já těch padesát liber nemám, to říkám rovnou, já je nemám!

TRUHLÁŘ: Tak teda ne.

UČITEL: Pradere –

TRUHLÁŘ: Už sem řek: padesát liber. *(Odejde)*

UČITEL: Budou se divít, až jim povím pravdu. Nastavím jim takové zrcadlo, až jim přejde smích.

Vejde Hostinský.

HOSTINSKÝ: Copak ste to tady měli?

UČITEL: Chtěl bych jednu žitnou.

HOSTINSKÝ: Na zlost?

UČITEL: Padesát liber za vyučení!

HOSTINSKÝ: Však sem slyšel.

UČITEL: – a já je seženu. *(Zasměje se)* Když to jeden nemá v krvi!

Hostinský utírá hadrem stolky.

Však oni ještě poznají svou vlastní krev.

HOSTINSKÝ: Člověk se nemá zlobit na svý krajany, to de na ledviny a krajany to už vůbec nepředělá. To se ví, že je to lichvářství! Andořani sou hodný lidi, ale když de vo peníze, to říkám pořád, tak sou jako židi. *(Chce odejít)*

UČITEL: Odkudpak všichni víte, jaký je žid?

HOSTINSKÝ: Cane –

UČITEL: No tak, odkud?

HOSTINSKÝ: – já proti tvému Andrimu nic nemám. Zač mě máš? Jinak bych ho asi nevzal do kuchyně. Proč se na mě tak koukáš? Mám na to svědky. Copak sem při každý příležitosti neříkal, že Andri je výjimka?

UČITEL: Nechme toho!

HOSTINSKÝ: Opravdová výjimka –

Klinkání zvonku.

UČITEL: Kdo sem postavil ten kůl?

HOSTINSKÝ: Kde?

UČITEL: Já nejsem pořád opilý, jak si velebný pán myslí. Kůl je kůl. Někdo ho sem postavil. Ze včerejška na dnešek. Ze země nevyrostl.

HOSTINSKÝ: Co já vím.

UČITEL: Ale nač?

HOSTINSKÝ: Možná že stavební úřad, co já vím, cestáři, někam ty daně přece musejí, možná že se bude stavět nějaká vobjížďka, to člověk nikdy neví, a třeba kanalizace –

UČITEL: Třeba.

HOSTINSKÝ: Nebo telefon –

UČITEL: Třeba taky ne.

HOSTINSKÝ: Já nevím, co pořád máš.

UČITEL: A k čemu je ten provaz?

HOSTINSKÝ: Vím já.

UČITEL: Nevidím žádné strašáky, nejsem blázen, vídím kůl, který se hodí na ledaco –

HOSTINSKÝ: A co je na tom? (*Zajde do krčmy*)

Učitel zůstane sám. Znovu klinkání zvonku. Přes náměstíčko přejde rychlými kroky Páter v mešním rouchu, za ním ministranti, jejichž kadidelnice zanechávají silnou vůni. Hostinský se vrátí se sklenkou žitné.

Padesát liber že chce?

UČITEL: – já je seženu.

HOSTINSKÝ: Ale jak?

UČITEL: Nějak. (*Obrátí do sebe kořalku*) Prodám pole.

Hostinský se posadí k Učiteli.

Něco už se najde...

HOSTINSKÝ: Jak je velký to pole?

UČITEL: Jak to?

HOSTINSKÝ: Pole kupuju vždycky. Když není moc drahý! Totiž: jestli ty peníze nutně potřebuješ.

Hluk v krčmě.

Přidu hned! (*Uchopí Učitele za paži*) Rozmysli si to, Cane, v klidu si to rozmysli, ale víc jak padesát liber dát nemůžu – (*Odejde*)

UČITEL: „Andořani sou hodný lidi, ale dyž de vo peníze, tak sou jako židi.“ (*Znovu do sebe obrátí prázdnou*

sklenku, zatímco k němu přistoupí Barblin oblečená na procesí)

BARBLIN: Táto?

UČITEL: Proč nejsi na procesí?

BARBLIN: Slíbils mi, táto, že nebudeš na svatého Jiří pít –

Učitel položí na stůl minci.

Půjdou tady kolem.

UČITEL: Padesát liber za vyučení!

Teď je slyšet blasitý a jasný zpěv, zvony, v pozadí táhne procesí, Barblin poklekne, Učitel zůstane sedět. Na náměstí přišli lidé, všichni poklekají, a přes hlavy klečících je vidět: Prapory, Matku boží na nosítkách, provázenou nasazenými bajonety. Všichni se pokřizují, Učitel se zvedne a vejde do krčmy. Procesí táhne pomalu, je dloubatánské a krásné: jasný zpěv zaniká v dálce, hlas zvonů zůstává. Andri vyjde z krčmy, ale drží se stranou od lidí, kteří se připojují k procesí.

ANDRI (*zašeptá*): Barblin!

Barblin se pokřizuje.

Neslyšíš mě?

Barblin vstane.

Barblin?!

BARBLIN: Co?

ANDRI: – já budu truhlářem.

*Barblin se zařadí na konec procesí, Andri zůstane sám. Slunce se zdá dnes úplně zelené mezi stromy. Dnes zvoní zvony i pro mne. (*Odváže si zástěru*) Jednou, později si budu představovat, že jsem si dnes výsknul. A zatím si jen odvazuju zástěru a divím se, jak tiše to dělám. Člověku by se chtělo vyhodit své jméno do vzduchu jako čepici, a zatím tady jen stojím a skládám zástěru. Takové je štěstí. Nikdy nezapomenu, jak tu teď stojím...*

Rámus v krčmě.

ANDRI: Barblin, my se vezmeme! (*Odejde*)

HOSTINSKÝ: Ven! Je namol a to potom dycky takhle kecá. Ven! Povídám.

Vypotáci se Voják s bubnem.

Už ti nedám ani kapku.

VOJÁK: – já sem voják.

HOSTINSKÝ: To je vidět.

VOJÁK: – a menuju se Peider.

HOSTINSKÝ: To víme.

VOJÁK: Tak tedy.

HOSTINSKÝ: Chlape, přestaň dělat kravál!

VOJÁK: Kde je?

HOSTINSKÝ: Peidere, to nemá cenu. Dyž holka nechce, tak nechce. Zastrč ty svý paličky! Seš vopilej. Pamatuju na pověst armády! (*Zajde do krčmy*)

VOJÁK: Poseroutkové! Nestojej za to, abych za ně bojoval. Ne. Ale já bojuju. To je na beton. Až do posledního muže, to je na beton, radši mrtvej než poddanej, a proto říkám: – já sem voják a mám na ni zá-lusk...

Vstoupí Andri, obléká si bundu.

Kde je?

ANDRI: Kdo?

VOJÁK: Tvá sestra.

ANDRI: Já nemám sestru.

VOJÁK: Kde je Barblin?

ANDRI: Proč?

VOJÁK: Mám volno a mám na ni zá-lusk...

Andri si navlékl bundu a chce jít dál, Voják mu na-staví nobu, Andri upadne, Voják se chechtá.

Voják není žádnéj strašák. Rozuměls? Jen tak vzít roha. Já sem voják, to je na beton, a ty seš žid.

Andri se beže slova zvedne.

Nebo snad nejseš žid?

Andri mlčí.

Ale máš štěstí, takříkajíc zatracený štěstí, každej žid

nemá takový štěstí jako ty, ty se totiž umíš zalichotit.

Andri si utírá kalboty.

Povídám, zalichotit.

ANDRI: Komu?

VOJÁK: Armádě.

ANDRI: Smrdíš kořalkou.

VOJÁK: Co říkáš?

ANDRI: Nic.

VOJÁK: Já že smrdím?

ANDRI: Na sedm kroků a proti větru.

VOJÁK: Dej si pozor, co povídáš. (*Pokouší se čichat k vlastnímu dechu*) Nic necejtím.

Andri se zasměje.

Tady není nic k smíchu, když je jeden žid, tak tu není nic k smíchu, ty, žid se totiž musí umět zalichotit.

ANDRI: Proč?

VOJÁK (*buláká*): „Když má kluk holku rád,
a náhodou je voják, je voják,
to se musí vojensky,
to je něco na ženský –“

Nečum, jako bys byl nějakej pán!

„Když má kluk holku rád,
a náhodou je voják, je voják.“

ANDRI: Můžu už jít?

VOJÁK: Prosím, pane!

ANDRI: Já nejsem pán.

VOJÁK: Tak tedy kuchtík.

ANDRI: Býval.

VOJÁK: Z takovýho ani voják nebude.

ANDRI: Víš, co to je?

VOJÁK: Peníze?

ANDRI: Moje mzda. Ze mě teď bude truhlář.

VOJÁK: Fujtajksl!

ANDRI: Proč?

VOJÁK: Povídám: Fujtajksl! (*Vyrazí mu peníze z ruky a rozchechtá se*) Tu máš!

Andri se zaraženě dívá na Vojáka.

Takovej žid myslí pořád jen na peníze.

Andri se stěží ovládne, potom se shýbne a sbírá mince po dláždění.

Tak ty se nechceš zalichotit?

ANDRI: Ne.

VOJÁK: Na beton?

ANDRI: Ne!

VOJÁK: A za takový, jako seš ty, máme bojovat? Do posledního muže, víš ty, co to znamená, jeden prapor vojska proti dvanácti praporům, tak je to vypočítaný, radši mrtvej než poddanej, to je na beton, ale za tebe nikdy!

ANDRI: Co je na beton?

VOJÁK: Andořan není zbabělec. Jen ať přijdou se svejma padákama jako kobylinky z nebe, tady ale neprojdou, jakože se Peider menuju, tady ne. To je na beton. Tady ne. Ty budou koukat!

ANDRI: Kdo bude koukat?

VOJÁK: Tady neprojdou.

Přistoupí k nim Idiot, který umí jen kývat hlavou a šklebit se. Voják nemluví k němu, ale k domnělému davu.

Slyšeli ste to? Von říká, že máme strach. Poněvadž sám má strach! Že prej nebojujem až do posledního muže, říká, že prej neumíráme pod jejich přesilou, že prej stáhnem vocas, že se poděláme do kalhot, až nám to poteče do bot, to se vodvažuje říct mně do vobličeje, armádě do vobličeje!

ANDRI: Neřekl jsem ani slovo.

VOJÁK: Ptám se: Slyšeli ste to?

Idiot přikývne a šklebí se.

Andořan nemá strach!

ANDRI: Tos už říkal.

VOJÁK: Ale ty máš strach!

Andri mlčí.

Protože seš zbabělec.

ANDRI: Proč jsem zbabělec?

VOJÁK: Protože seš žid.

Idiot se šklebí a kývá hlavou.

Tak a teď du...

ANDRI: Ale ne k Barblin!

VOJÁK: Jaký má najednou červený uši!

ANDRI: Barblin je má nevěsta.

Voják se směje.

Je to pravda.

VOJÁK (*buláká*): „To se musí vojensky, to je něco pro ženský, a vojensky, a na ženský, to se musí vojensky –“

ANDRI: Jen jdi!

VOJÁK: Nevěsta! povídal.

ANDRI: Barblin ti ukáže záda.

VOJÁK: Tak to vemu vodzadu!

ANDRI: – dobytku!

VOJÁK: Cos to řek?

ANDRI: Dobytku.

VOJÁK: Řekni to eště jednou. Jak se celej klepe. Řekni to eště jednou. Ale nahlas, aby to bylo slyšet po celým náměstí. Řekni to eště jednou.

Andri odejde.

Co to řek?

Idiot se šklebí a přikývne.

Dobytěk? Já že sem dobytek?

Idiot přikývne a šklebí se.

Mně se teda nezalichotil!

Hostinský, teď bez zástěry, přistoupí k přepážce před Andri a Barblin na prahu Barbliny komůrky. svědky.

HOSTINSKÝ: Přiznávám: Všichni sme se v té historii mýlili. Tenkrát. To se ví, že sem věřil tomu, čemu tenkrát věřili všichni. Von sám tomu věřil. Až do konce. Židovský dítě, který náš učitel zachránil před Černejma vodtamtud, tak se vždycky říkalo; a ná se to zdálo vohromný, že se učitel vo něho staral jak vo vlastního. Mně se to aspoň zdálo vohromný. Dost sem ho snad já na kůl? Nikdo z nás nemoh vědět, že je Andri dovopravdy jeho vlastní syn, syn našeho učitele. Když byl u mě jako kuchtík, zacházel sem s ním snad špatně? Moje vina to není, že se to tak semlelo. To je všechno, co k tomu můžu po roce říct. Moje vina to není.

BARBLIN: Spíš, Andri?

ANDRI: Ne.

BARBLIN: Proč mi nedáš pusu?

ANDRI: Já jsem vzhůru, Barblin, přemýšlím.

BARBLIN: Celou noc.

ANDRI: Jestli je pravda, co ti druzí říkají.

Barblin ležela opřena o Andriho kolena, teď se posadí, napřímí se a rozpustí si vlasy.

Myslíš, že mají pravdu?

BARBLIN: Nezačínej zase!

ANDRI: Možná že mají pravdu...

Barblin si upravuje vlasy.

Možná že mají pravdu...

BARBLIN: Celou jsi mě rozcuchal.

ANDRI: Říkají, že takoví jako já nemají cit.

BARBLIN: Kdo to říká?

ANDRI: Kdekdo.

BARBLIN: Podívej se na mou blůzu!

ANDRI: Všichni.

BARBLIN: Mám si ji svlíknout? *(Svlékne si blůzu)*

ANDRI: Prý takoví jako já jsou chlípní, ale bez kouska srdce, víš –

BARBLIN: Moc přemýšlíš, Andri! *(Položí se mu opět na kolena)*

ANDRI: Mám rád tvé vlasy, tvé ohnivé vlasy, tvé lehké,

teplé, hořké vlasy, Barblin, jestli je ztratím, tak umřu
(*Políbí ji na vlasy*) A proč vůbec nespíš?

Barblin naslouchá.

Co to bylo?

BARBLIN: Kočka.

Andri naslouchá.

Viděla jsem ji.

ANDRI: Byla to opravdu kočka?

BARBLIN: Všichni už přece spí... (*Znovu se položí na kolena*) Polib mě!

Andri se zasměje.

Čemu se směješ?

ANDRI: Že musím být vděčný!

BARBLIN: Nevím, o čem mluvíš.

ANDRI: O tvém otci. On mě zachránil, pokládal by za strašný nevděk, kdybych svedl jeho dceru. Směje se, ale není to k smíchu, když člověk musí být pořád a pořád vděčný lidem za to, že žije.

Pauza.

Snad proto nejsem veselý.

Barblin ho políbí.

Víš to docela určitě, že mě chceš?

BARBLIN: Proč se pořád ptáš?

ANDRI: Ti druzí jsou veselejší.

BARBLIN: Ti druzí!

ANDRI: Možná že mají pravdu. Možná že jsem zbláznělý, jinak bych už šel za tvým tátou a řekl mu, jsme zasnoubeni. Myslíš, že jsem zbabělec?

Z dálky je slyšet hulákání.

Pořád jen hulákají.

Hulákání se ztrácí.

BARBLIN: Nejdu už ani z domu, jen aby mě nechali v pokoji. Myslím na tebe, Andri, celý den na tebe myslím, když jsi v práci, a teď jsi tady a jsme sami – chci, abys myslel na mě, Andri, ne na ty druhé. Slyšíš? Jenom na mě a na nás. A chci, abys byl pyšný, And

veselý a pyšný, protože té mám ráda víc než všechny ty druhé.

ANDRI: Mám strach, když jsem pyšný.

BARBLIN: A teď chci pusu.

Andri ji políbí.

Moc, moc pus!

Andri přemýšlí.

Nemyslím na ty druhé, Andri, když mě držíš v náruči a když mě líbáš, věř mi, já na ně nemyslím.

ANDRI: – já ano.

BARBLIN: Pořád a pořád jen ti druzí!

ANDRI: Zase mi nastavili nohu.

Hodiny na věži bijí.

Já nevím, proč jsem jiný než ostatní. Pověz mi to.

Proč? Já to nepozoruji...

Jiné věžní hodiny bijí.

Už jsou zase tři.

BARBLIN: Pojď spát.

ANDRI: Nudím tě.

Barblin mlčí.

Mám zhasnout svíčku?... Můžeš spát, já tě vzbudím v sedm.

Pauza.

To není pověra, ba ne, to doopravdy existuje – prokletci, s kterými si člověk může dělat co chce, stačí jejich pohled a najednou jsi takový, jak oni říkají. To je to zlo. Všichni je mají v sobě, žádný je nechce mít, a kam s ním? Do vzduchu? To zlo ve vzduchu je, ale nezůstane tam dlouho, musí dovnitř, do člověka, aby to zlo jednoho dne chytili a mohli zabít... (*Vezme svíčku*) Znáš nějakého vojáka, který se jmenuje Peider?

Barblin ospale zamumlá.

Má na tebe zálsk.

BARBLIN: Ten!

ANDRI: – myslel jsem, že už spíš. (*Sfoukne svíčku*)

Truhlář přistoupí k přepážce pro svědky.

TRUHLÁŘ: Přiznávám: To s těmi padesáti librami za vyučení, to bylo proto, že sem ho nechtěl do dílny; věděl sem, že z toho budou jen samý nepříjemnosti. Proč nechtěl bejt prodavačem? Myslel sem, že by mu to sedělo. Nikdo nemoh vědět, že není – tento. Já můžu jen říct, že sem to s ním myslel v podstatě dobře. Moje vina to není, že se to později tak semlelo.

Truhlářská dílna; je slyšet bluk frézy; Andri a Tovařýš, každý s hotovou židlí v ruce.

ANDRI: Taky sem už hrál levý křídlo, když to nikdo nechtěl vzít. Samo sebou, že chci, když mě vaše mužstvo vezme.

TOVARYŠ: Máš kopačky?

ANDRI: Ne.

TOVARYŠ: Ale potřebuješ je.

ANDRI: Co stojí?

TOVARYŠ: Mám jeden pár starejch, prodám. Potom potřebuješ samosebou černý trenýrky a žlutý tričko, to je jasný, a žlutý podkolenky, samo.

ANDRI: Na pravým křídle sem lepší, ale když potřebujete levý křídlo, tak tedy roh vám zakopu. (*Mne si ruce*) To je bezva, Fedri, jestli to klapne.

TOVARYŠ: Proč by to neklaplo?

ANDRI: To je bezva.

TOVARYŠ: Já sem kapitán a ty seš můj přítel.

ANDRI: Budu trénovat.

TOVARYŠ: Ale nemni si pořád ruce, nebo se bude celá tribuna smát.

Andri strčí ruce do kapes u kalhot.

Máš cigaretu? Dej sem. Na mě řvát nebude! Nebo mu to vrátím, že bude koukat. Slyšels snad, že na mě někdy řval? (*Zapálí si cigaretu*)

ANDRI: To je bezva, Fedri, že seš můj přítel.

TOVARYŠ: Tvá první židle?

ANDRI: Jaká je?

Tovaryš vezme od Andriho židli a zkouší vytrhnout nobu; Andri se směje.

To se nedá utrhnout!

TOVARYŠ: Von to tak totiž dělá.

ANDRI: Jen to zkus!

Tovaryš se o to marně pokouší.

Už de.

TOVARYŠ: Máš kliku.

ANDRI: Každá pořádná židle musí bejt začepovaná.

Jakápak klika? Co je jenom zaklihovaný, tak se vyviklá.

Vejde Truhlář.

TRUHLÁŘ: ... a napište těm pánům, že se menuju Prader. Židle vod Pradera se nerozbije, to ví každý dítě, židle vod Pradera je židle vod Pradera. A vůbec: co je zaplacený, je zaplacený. Jedním slovem: já nesmlouvám. *(Těm dvěma)* Vy máte po šichtě?

Tovaryš se břitě vytrátí.

Kdo tu zas kouřil?

Andri mlčí.

Já to cejtím.

Andri mlčí.

Kdybys měl aspoň nějaký říz –

ANDRI: Dnes je sobota.

TRUHLÁŘ: Co to má s tím společnýho?

ANDRI: Kvůli mé tovaryšské zkoušce. Říkal ste: poslední sobotu v měsíci. Tak tady je má první židle.

Truhlář vezme do ruky židli, Tovaryšovu.

Ta ne, pane mistr, ta druhá!

TRUHLÁŘ: Bejt truhlářem, to není tak jednoduchý, když to jeden nemá v krvi. To není tak jednoduchý.

Vodkud bys to měl mít v krvi. Však sem to tvému tátovi řek rovnou. Proč nejdeš do krámu? Když nejseš s dřevem srostlej, víš, s naším dřevem – vy si

vychvalujte svý cedry libanonský, ale u nás se pracuje s andorrským dubem, chlapče.

ANDRI: To je buk.

TRUHLÁŘ: Tak ty si myslíš, že mě budeš poučovat?

ANDRI: Já myslel, že mě chcete zkoušet.

Truhlář zkouší utrhnout nobu od židle.

Ta ale není moje, pane mistr!

TRUHLÁŘ: Tak – *(utrbne první nobu od židle)* – co sem říkal? *(Utrbne ostatní tři noby)* – jako žabí nohy, jako žabí nohy. A takovej šmejd bych měl prodat. Víš, co to znamená židle vod Pradera? – Tu máš – *(Hodí mu rozbitou židli k nobám)* – podívej se na to!

ANDRI: Ale vy se mýlíte.

TRUHLÁŘ: Tady – to je židle! *(Posadí se na druhou, Andriho židli)* Metrák, bohužel, metrák mám na sobě, ale pořádná židle ani nevrzne, když se na ni pořádněj chlap posadí, a neviklá se. Vrže?

ANDRI: Ne.

TRUHLÁŘ: Viklá se?

ANDRI: Ne.

TRUHLÁŘ: Tak vidíš!

ANDRI: Ale ta je moje.

TRUHLÁŘ: – a kdože udělal tenhleten šmejd?

ANDRI: Vždyť sem vám to povídal hned.

TRUHLÁŘ: Fedri! Fedri!

Fréga utichne.

Jen samý zlobení s tebou člověk má, to je ten vděk, když člověk veme do dílny takovýho, jako seš ty, já to věděl hned.

Vstoupí Tovaryš.

Fedri, seš tovaryš nebo co?

TOVARYŠ: Já –

TRUHLÁŘ: Jak dlouho pracuješ u firmy Prader a syn?

TOVARYŠ: Pět roků.

TRUHLÁŘ: Kterou židli si dělal? Podívej se na to.

Tuhle nebo tuhle? Tak odpověz.

Tovaryš si probliží rozbitou židli.

Odpověz přímo.

TOVARYŠ: – já...

TRUHLÁŘ: Začepovávals nebo ne?

TOVARYŠ: – každá pořádná židle musí bejt začepovaná...

TRUHLÁŘ: Slyšíš?

TOVARYŠ: – co je jenom zaklihovalý, tak se vyviklá...

TRUHLÁŘ: Můžeš jít.

Tovaryš se ulekne.

Do dílny, myslím.

Tovaryš rychle odejde.

Tady máš za vyučenou. Já to věděl hned, ty do dílny nepatíš. (*Sedí a nacpává si dýmku*) Škoda dřeva.

Andri mlčí.

Vem to na zátop.

ANDRI: Ne.

Truhlář si zapaluje dýmku.

To je ale sprostý!

Truhlář si zapaluje dýmku.

... nic nevemu nazpátek z toho, co sem řekl. Říkám vám, že sedíte na mý židli, lžete, jak se vám to právě hodí, a zapalujete si fajfku. Vy, ano, vy! Mám z vás strach, ano, klepu se strachy. Jak to, že já nemám žádný právo? Sem mladej, myslel sem: musím bejt skromnej. To nemá cenu, vy stejně kašlete na důkazy. Sedíte na mý židli. Na tom vám ale houby záleží? Kdybych se rozkrájel, vždycky to obrátíte proti mně a budete se mi posmívat. Nemůžu už dál mlčet! Žere mě to. Posloucháte mě vůbec? Cucáte tu svou fajfku a já vám říkám do obličeje: lžete. Vy víte až moc dobře, jak ste sprostej. Ste sprostej a podlej. Sedíte na židli, kterou sem udělal já, a zapalujete si fajfku. Co sem vám udělal zlého? Nechcete, aby ze mě něco bylo. Proč mě ponižujete? Sedíte na mý židli. Všichni

mě ponižují a mají z toho radost a nedají pokoj. Jak to, že ste silnější než pravda? Vy moc dobře víte, co je pravda, sedíte na ní –

Truhlář konečně dýmku zapálil.

Nemáte ani trochu studu –

TRUHLÁŘ: Moc mi tady nekňourej.

ANDRI: Vypadáte jako ropucha!

TRUHLÁŘ: Za první tady není žádná zeď nářků.

Tovaryš a jeho dva druzi se prozradí uchechtnutím.

Mám propustit celý to vaše fotbalový mužstvo?

Tovaryš a jeho druzi zmizí.

Za první tady není žádná zeď nářků, za druhý sem neřek ani slovo vo tom, že tě propustím. Ani slovo. Mám pro tebe jinou práci. Sundej si zástěru! Ukážu ti, jak se píšou vobjednávky. Posloucháš, když mluví tvůj mistr? Za každou vobjednávku, kterou vyžebraš tím svým kňouráním, dostaneš půl libry. Řekněme: libru za tři vobjednávky. Celou libru! Tohle vy máte v krvi, to mi věř, a každej má dělat to, co má v krvi. Můžeš vydělat peníze, Andri, moc peněz...

Andri stojí bez pohnutí.

Ujednáno? (*Zvedne se a poklepe Andrimu na rameno*)

Já to s tebou myslím dobře. (*Odejde*)

Je slyšet znovu frézu.

ANDRI: Ale já chtěl být truhlářem.

Tovaryš, nyní v motocyklistické bundě, přistoupí k přepážce pro svědky.

TOVARYŠ: Přiznávám: Byla to moje židle, a ne jeho. Tenkrát. Já jsem s ním chtěl promluvit, ale to už byl takovej, že se s ním vůbec nedalo mluvit. Potom sem ho taky nemoh ani cejtít, to přiznávám. Neřek už ani dobrej den. No, já neříkám, že to bylo správný, co se mu stalo, ale taky záleželo na něm, jinak by se to tak nesešlo. Když sme se ho potom eště jednou ptali kvůli tomu fotbalu, tak už sme mu byli málo dobrý. Moje vina to není, že ho potom vodvedli.

Učitelova světnice. Andri sedí a Doktor ho vyšetřuje – strká mu do krku lžici; Matka stojí vedle.

ANDRI: Aaaaandorra.

DOKTOR: Hlasitěji, kamaráde, mnohem hlasitěji!

ANDRI: Aaaaaaandorra.

DOKTOR: Nemáte delší lžici?

Matka vyjde.

Kolik je ti let?

ANDRI: Dvacet.

Doktor si zapálí doutník.

Ještě nikdy jsem nebyl nemocný.

DOKTOR: Jsi chlapík, to vidím, pořádný, zdravý chlapík, to se mi líbí, mens sana in corpore sano, jestli víš, co to znamená.

ANDRI: Ne.

DOKTOR: Čím jsi?

ANDRI: Chtěl jsem na truhlářinu –

DOKTOR: Ukaž oči. (*Vytáhne z kapsičky lupu a problíží mu oči*) Druhé!

ANDRI: Co to je – virus?

DOKTOR: Znáš svého otce taky už dvacet let, ani jsem tenkrát nevěděl, že má syna. Říkali jsme mu beran. Vždycky hlavou proti zdi! Tenkrát nadělal kolem sebe řečí, mladý učitel a roztrhal učebnice, že chce jiné, a když jiné nedostal, poručil andorrským dětem, aby vyškrtali pěkně červenou tužkou stránku za strán-

kou všechno, co nebylo v andorrských učebnicích pravda. A nemohli s ním nic dělat. To byl chlapík. Nikd nevěděl, co vlastně chce. Čertovský chlapík. Dámy d něho byly udělané –

Vstoupí matka s delší lžící.

Váš syn se mi líbí. *(Pokračuje ve vyšetřování)* Truhlřina je hezké povolání, takové andorrské povolání, j známo, že nikde ve světě nejsou tak dobří truhlřáci jako v Andoře.

ANDRI: Aaaaandorra!

DOKTOR: Ještě jednou.

ANDRI: Aaaaaaandorra!

MATKA: Je to zlé, pane doktore?

DOKTOR: Jakýpak doktor! Jmenuji se Ferrer. *(Měňpuls)* Přesněji řečeno: profesor, ale já si na tituly ne potrpím, milá paní. Říká se, že Andořan je prostý i skromný, a něco na tom je. Andořan nepoklonkuje. Byl bych mohl mít titulů! Já jim všude ve světě říkal Andorra – to je republika, z té si vezměte příklad. U nás platí každý to, co je. Proč, myslíte, jsem s po dvaceti letech vrátil? *(Zmlkne, aby mohl spočítat puls)* Hm.

MATKA: Je to zlé, pane profesore?

DOKTOR: Milá paní, když někdo zbrousil svět jako já tak ví, co to znamená: vlast! Tady je mé místo, titul sem, titul tam, tady mám své kořeny.

Andri zakašle.

Odkdy kašle?

ANDRI: Doutník, pane profesore, váš doutník!

DOKTOR: Andorra je maličká země, ale je to země svobodná. Kde je ještě něco takového? Žádná vlas na světě nemá krásnější jméno a žádný národ na země není tak svobodný – otevřít pusu, kamaráde, otevřít pusu. *(Znovu se dívá do krku, potom lžící vyndá Trošku zapálený.*

ANDRI: Já?

DOKTOR: Bolí tě hlava?

ANDRI: Ne.

DOKTOR: Spíš dobře?

ANDRI: Moc ne.

DOKTOR: Aha.

ANDRI: Ale ne kvůli tomu.

Doktor mu znovu strčí lžící do krku.

Aaaaaaaaaa – Aaaaaaaaaaaaaandorra.

DOKTOR: Tak je to správné, kamaráde, tak to musí znít, aby se každý žid propadl do země, když uslyší jméno naší vlasti.

Andri sebou škubne.

Nespolkni tu lžící!

MATKA: Andri...

Andri vstane.

DOKTOR: Tedy tragické to není, trošičku zapálené, nedělám si s tím žádné starosti, jeden prášek před každým jídlem –

ANDRI: Proč se má každý žid – propadnout do země?

DOKTOR: Kdepak je mám. *(Hrabe se ve svém kufříčku)* To se ptáš ty, kamaráde, protože jsi ještě nebyl ve světě. Já židy znám. Kam člověk přijde, tam už sedí nějaký žid a ví všechno líp a ty, prostý Andořan, to můžeš sbalit. Tak je to. Na židech je nejhorší jejich ctižádost. Všude, ve všech zemích sedí na všech universitních stolicích, já to poznal, a našinci zbude jenom vlast. Přitom nemám nic proti židům. Já nejsem pro nějaké násilí. I židy jsem zachraňoval, i když je nemůžu ani cítit. A kde je za to vděk? Nedají se změnit. Sedí na všech universitních stolicích na světě. Není možno je změnit. *(Podává Andrimu pilulky)* Tady máš prášky!

Andri si je nevezme a odejde.

Co s ním najednou je?

MATKA: Andri! Andri!

DOKTOR: Otočí se a pryč...

MATKA: To jste neměl říkat, to o těch židech, pan profesore.

DOKTOR: Pročpak ne?

MATKA: Andri je žid.

Vstoupí Učitel, pod paží nese školní sešity.

UČITEL: Co je?

MATKA: Nic, nerozčiluj se, vůbec nic.

DOKTOR: To jsem přece nemohl vědět –

UČITEL: Co?

DOKTOR: Jak to, že váš syn je žid?

Učitel mlčí.

To je pěkné, otočí se a pryč; vyšetřoval jsem ho, do konce jsem se s ním bavil, vysvětloval jsem mu, co to je virus –

UČITEL: Mám práci.

Mlčení.

MATKA: Andri je náš adoptivní syn.

UČITEL: Na shledanou.

DOKTOR: Na shledanou. *(Vezme si klobouk a kufřík)*

Tak já už půjdu. *(Odejde)*

UČITEL: Co už zase?

MATKA: Nerozčiluj se!

UČITEL: Kde se vzalo to individuum v mém domě?

MATKA: To je nový úřední lékař.

Vstoupí znovu Doktor.

DOKTOR: Ale ať si přesto vezme ty prášky. *(Smekne klobouk)* Promiňte, prosím. *(Opět si nasadí klobouk)* Co jsem to říkal... Jenom proto, že jsem řekl... v žertu ovšem, oni nerozumějí žertu, vždyť říkám, potkáte nějakého žida, aby rozuměl žertu? Já teď ne... Řekl jsem jen: Já znám židy. Snad ještě můžete říkat v Andoře pravdu...

Učitel mlčí.

Kdepak mám klobouk?

UČITEL *(přistoupí k Doktorovi, vezme mu klobouk)*

(s blavy, otevře dveře a vyhodí klobouk ven): Tam máte klobouk!

Doktor odejde.

MATKA: Říkala jsem ti, že se nemáš rozčítovat. To ti nikdy neodpustí. Znepřátelíš si celý svět, tím to Andrimu neulehčíš.

UČITEL: Ať sem přijde.

MATKA: Andri! Andri!

UČITEL: Ten nám tu scházel. Ten a úřední lékař! Já nevím, že svět tíhne vždycky k tomu nejhoršímu...

Vstoupí Andri a Barblin.

Tak jednou provždy, Andri, nestarej se o jejich žvásty.

Viš přece, Andri, že nestrpím bezpráví!

ANDRI: Ano, otče.

UČITEL: Jestli ten pán, ten novopečený úřední lékař, ještě jednou otevře tu svou pitomou hubu, ten akademik, ten zkrachovaný pašerák – já jsem taky pašoval, jako každý Andořan: ale tituly ne! – tak ti povídám, poletí se schodů za tím svým kloboukem. *(Matce)* Já se jich nebojím! *(Andrimu)* A ty, Andri, ty se jich taky nemusíš bát. Když budeme držet spolu jako dva chlapi, Andri, jako přátelé, jako otec a syn – nezacházel jsem snad s tebou jako se svým synem? Odstrkoval jsem tě? Jen mi to řekni do očí. Jednal jsem snad s tebou jinak, než se svou dcerou, Andri? Řekni mi to do očí. Čekám!

ANDRI: Co chceš, abych ti odpověděl, otče?

UČITEL: Nesnáším, když tady stojíš jako ministrant, který něco ukradl, nebo co, tak poslušně, protože se mě bojíš. Já vím, že někdy vybuchnu a že jsem někdy nespravedlivý. Já to nepočítal ani nezapisoval, kolikrát mi ujelo křivé slovo.

Matka prostírá.

A chovala se snad matka jako macecha?

MATKA: Co to vedeš za řeči? Vypadá to skoro, jako bys řečnil před publikem.

UČITEL: Mluvím s Andrim.

MATKA: Právě.

UČITEL: Jako chlap s chlapem.

MATKA: Můžeme jíst. (*Odejde*)

UČITEL: To je vlastně všechno, co jsem ti chtěl říct.

Barblin dokončí úpravu stolu.

Když byl venku takové velké zvíře, proč tam nezůstal tenhle profesor, který to na žádné universitě na světě nedotáh ani na doktora. Ten vlastenec, co se stal to naším úředním lékařem, protože nedá dohromady v tu, aby v ní nebyla vlast a Andorra. Kdo jiný teď může za to, že to se svou ctižádostí nikam nedotáh. Kdo jiný než žid? – Tak tohle slovo už nechci slyšet. *Matka nese polévku.*

Ani ty, Andri, to slovo nevyslovuj. Rozuměls? Ne, snaším to. Oni nevědí, co mluví, a já nechci, aby uvěřil tomu, co říkají. Mysli si, že na tom nic není. Jednou provždy. Rozuměls? Jednou provždy.

MATKA: Už jsi skončil?

UČITEL: A taky na tom nic není.

MATKA: Tak nakrájej chleba.

Učitel krájí chleba.

ANDRI: Vlastně jsem se chtěl zeptat na něco jiného.

Matka nalévá polévku.

Ale možná, že už to víte. Nic se nestalo, nemusíte vždycky hned lekat. Já nevím, jak se takové věci říká. Bude mi jedenadvacet a Barblin je devatenáct.

UČITEL: No a?

ANDRI: Chtěli bychom se vzít.

Učitel upustí chléb.

Ano, přišel jsem se zeptat – chtěl jsem to udělat, budu mít tovaryšskou zkoušku, ale z toho už nic nebude. Chceme se teď zasnoubit, aby to ti druzí věděli a neběhali za Barblin.

UČITEL: ... vzít se?

ANDRI: Prosím tě, otče, o ruku tvé dcery.

Učitel se zvedne jako odsouzenec.

MATKA: Já to tušila, Cane.

UČITEL: Mlč!

MATKA: Proto ještě nemusíš házet chleba po zemi.

(Zvedne chléb) Mají se rádi.

UČITEL: Mlč!

Mlčení.

ANDRI: Opravdu, otče, máme se rádi. Je těžké o tom mluvit. Už v té naší zelené komůrce, když jsme byli ještě děti, jsme si říkali, že se vezmeme. Ve škole jsme se styděli, protože se nám všichni posmívali: To přece nejde, říkali, protože jsme bratr a sestra! Jednou jsme se chtěli otrávit rulíkem, protože jsme bratr a sestra, ale bylo to v zimě, a v zimě žádný rulík neroste. Plakali jsme, až si toho matka všimla – až jsi přišla, matko, a těšila nás a říkala, že vůbec nejsme bratr a sestra. A pověděla jsi nám celou tu historii, jak mě otec zachránil přes hranice, protože jsem žid. Tenkrát jsem z toho měl strašnou radost a hned jsem to všem řekl. Ve škole a všude. Od té doby už nespíme ve společné komůrce, protože už nejsme děti.

Učitel mlčí jako zkamenělý.

Teď už je čas, abychom se vzali, otče.

UČITEL: Andri, to nejde.

MATKA: Proč ne?

UČITEL: Protože to nejde!

MATKA: Nekřič.

UČITEL: Ne – ne – ne ...

Barblin začne vzlykat.

MATKA: A ty hned neřvi!

BARBLIN: Tak se zabiju.

MATKA: A nemluv nesmysly!

BARBLIN: Anebo půjdu za vojákama, ano.

MATKA: Aby tě Pánbůh nepotrestal!

BARBLIN: Ať.

ANDRI: Barblin?

Barblin vyběhne ven.
 UČITEL: Je to ještě kuře, nech ji! Najdeš si ještě děvčat!
Andri se mu vytrhne.
 Andri – !
 ANDRI: Ona se zbláznila.
 UČITEL: Tady zůstaneš.
Andri zůstane stát.
 Je to poprvé, Andri, kdy ti musím říct ne. (*Zakryje oběma rukama obličej*) Ne!
 MATKA: Já ti nerozumím, Cane, já ti nerozumím. Žaluješ? Barblin je devatenáct a někdo si pro ni přijde. Proč by to neměl být Andri, když ho známe. Tak u toho ve světě chodí. Co koukáš tak vytřeštěně, co kroutíš hlavou, je to vlastně velké štěstí, a ty nechceš svou dceru dát? Mlčíš. Chceš si ji vzít ty? Mlčíš zatvrzele, protože žárlíš, Cane, žárlíš na mladé a na život vůbec a že teď půjde dál, bez tebe.
 UČITEL: Co ty víš!
 MATKA: Já se jen ptám.
 UČITEL: Barblin je ještě dítě –
 MATKA: To říkají všichni otcové. Dítě! – Pro tebe Cane, ale ne pro Andriho.
Učitel mlčí.
 Tak proč říkáš Ne?
Učitel mlčí.
 ANDRI: Protože jsem žid.
 UČITEL: Andri –
 ANDRI: Jen to řekni.
 UČITEL: Žid! Žid!
 ANDRI: To je ono.
 UČITEL: Žid! Každé třetí slovo, den co den, každé druhé slovo, den co den: žid!, noc co noc: žid!, pořád jenom žid! Když někdo chrápe, žid, žid, není vtip bez žida, jediný obchod bez žida, není nadávka, aby v ní nebyl žid, pořád jenom žid, i tam, kde žádný není

žid a žid a tisíckrát žid; děti si hrají na žida, když se otočím zády, žvatlá to jedno po druhém, koně to řehťají na ulici: žííííid, žííid, žid...
 MATKA: Přeháníš.
 UČITEL: Copak neexistují jiné důvody?!
 MATKA: Tak je řekni.
Učitel mlčí a potom vezme klobouk.
 Kam jdeš?
 UČITEL: Kde mám klid. (*Odejde a praskne za sebou dveřmi*)
 MATKA: Teď bude pít zase až do noci.
Andri pomalu odejde na druhou stranu.
 Andri? – Najednou jsou všichni pryč.

PÁTÝ OBRAZ

Náměstí v Andoře; Učitel sedí sám před krčmou, Hostinský přináší objednanou kořalku; Učitel si ji zatím ještě nevezme.

HOSTINSKÝ: Co je novýho?

UČITEL: Ještě jednu.

Hostinský odejde.

„Protože jsem žid!“ *(Teď do sebe obrátí sklenku kořalky)* To se to řekne – jednou povím pravdu – ale lež je jako pijavice, která tu pravdu vycucala. Roste v člověku. Nikdy se té pijavice nezbavím. Roste a je plná krve. Dívá se na mne, najednou je z ní syn, skutečný žid, můj syn . . . „Co je novýho?“ – Lhal jsem a vy jste ho hýčkali, dokud byl malý, a teď je z něho muž, chce se ženit, ano, svou sestru si chce vzít – to je novýho! . . . Já vím už napřed, co si myslíte: I za chránci židů je vlastního dítěte škoda pro žida! Už teď vidím ty vaše úšklebky.

Vstoupí Kdosi a posadí se k Učiteli.

KDOSI: Co je nového?

Učitel mlčí. Kdosi vyndá noviny.

UČITEL: Proč se šklebíte?

KDOSI: Už zase vyhrožují.

UČITEL: Kdo?

KDOSI: Ti tam.

Učitel se zvedne. Vejde Hostinský.

HOSTINSKÝ: Kampak?

UČITEL: Kde budu mít klid. *(Zajde do krčmy)*

KDOSI: Co pořád má? Já vám řeknu, jestli to povede takhle dál, vezme to s ním špatný konec . . . Mně jedno pivo . . .

Hostinský odejde.

Od té doby, co tu není ten mladík, může si člověk aspoň přečíst noviny: bez té jeho hrací skříně, kde utrácel svoje spropitné . . .

ŠESTÝ OBRAZ

Před Barblinou komůrkou. Andri spí sám na prahu. Světlo svíčky. Na zdi se objeví velký stín – stín Vojáka. Andri chrápe. Voják se poleká a zaváhá. Na věži bijí hodiny, Voják vidí, že se Andri nehybá, a odváží se až ke dveřím, znovu zaváhá, otevře dveře, bijí hodiny na jiné věži; teď Voják překročí spícího Andriho a potom, když už je tak daleko, vklouzne do tmavé komůrky. Barblin chce křičet, ale Voják ji zacpe ústa. Ticho. Andri se probudí.

ANDRI: Barblin!?

Ticho.

Teď už je venku ticho, už přestali chlastat a hulákat, teď už jsou všichni v posteli.

Ticho.

Barblin, spíš? Kolik může být hodin? Usnul jsem. Čtyři? Noc je jako mléko, vážně, jako modré mléko. Za chvíli začnou zpívat ptáci. Jako mléčná záplava...

Šramot.

Proč zavíráš dveře na závoru?

Ticho.

Jen ať přijde ten tvůj táta. Jen ať mě najde na prahu dceřiny komůrky. Pro mne za mne! Já se nevzdám, Barblin, každou noc budu sedět na tvém prahu, každou noc, ať se uchlastá třeba k smrti. *(Vezme si cigaretu)* Teď už jsem zase tak čilý... *(Sedí a kouří)* Už se nebudu plížit okolo jako žebravý pes. Nenávídím.

Už nepláču. Směju se. Čím jsou sprostší, tím je mi líp v mé nenávisti. Je to takový bezpečný pocit. Nenávist sprádá plány. Těším se teď na každý den, protože mám plán a nikdo o něm neví, a když chodím ustrašeně, dělám to jen tak. Nenávist dělá člověka lstivým. Nenávist dělá člověka pyšným. Jednoho dne jim to ukážu. Nejraději bych si pískal a zpíval od té doby, co je nenávidím, ale nedělám to. Nenávist dělá člověka trpělivým. A tvrdým. Nenávidím tu jejich zem, kterou opustíme, a nenávidím jejich obličej, všechny. Miluji jediného člověka a to stačí. *(Naslouchá)* I kočka je ještě vzhůru! *(Počítá mince)* Barblin, dneska jsem vydělal půldruhé libry. Půldruhé libry za jediný den. Teď šetrím. K té hrací bedně už taky nechodím – *(zasměje se)* – kdyby tak viděli, jak mají pravdu: pořád počítám peníze! *(Naslouchá)* Teď zas někdo šmajdá domů.

Cvrlikání ptáků.

Včera jsem viděl toho Peidra, víš, toho, co má na tebe zálsk, toho, jak mi nastavil nohu. Vždycky se šklebí, když mě vidí, ale já si z toho nic nedělám – *(Naslouchá)* Jde nahoru!

Kroky v domě.

Máme už jedenačtyřicet liber, Barblin, ale nikomu to neříkej. Vezmeme se. Věř mi, je ještě svět, kde nás nikdo nezná a kde mi nikdo nenastaví nohu, a my tam pojedeme, Barblin, pak si tu může křičet jak chce. *(Kouří)* Dobře, že ses zamkla.

Vstoupí Učitel.

UČITEL: Synu!

ANDRI: Nejsem tvůj syn.

UČITEL: Přišel jsem, Andri, abych ti řekl pravdu, než se rozední.

ANDRI: Tys pil.

UČITEL: Kvůli tobě, Andri, kvůli tobě.

Andri se směje.

Synu –

ANDRI: Nech toho!

UČITEL: Tak ty mě nevyslechněš?

ANDRI: Přidrž se lucerny, ale ne mě, táhne to z tebe.

(*Vyprostí se*) A neříkej pořád: synu! – když jsi namol.

Učitel zavravorá.

Tvoje dcera se zamkla, můžeš být klidný.

UČITEL: Andri –

ANDRI: Nemůžeš už ani stát.

UČITEL: Mám starost...

ANDRI: To nemusíš.

UČITEL: Velkou starost.

ANDRI: Matka pláče a čeká na tebe.

UČITEL: S tím jsem nepočítal...

ANDRI: S čím jsi nepočítal?

UČITEL: Že nebudeš chtít být můj syn.

Andri se zasměje.

Musím si sednout...

ANDRI: Tak půjdu já.

UČITEL: Ty mě nechceš vyslechnout?

Andri vezme svíčku.

Tak ne.

ANDRI: Vděčím ti za svůj život. Vím to. Když ti na tom záleží, mohu to opakovat jednou denně: vděčím ti za svůj život. Dokonce i dvakrát denně: vděčím ti za svůj život. Ráno i večer: vděčím ti za svůj život, vděčím ti za svůj život.

UČITEL: Pil jsem, Andri, celou noc jsem pil, abych ti moh říct pravdu – moc jsem pil...

ANDRI: Taky se mi zdá.

UČITEL: Vděčíš mi za svůj život...

ANDRI: Vděčím.

UČITEL: Ty mi nerozumíš...

Andri mlčí.

Nestůj tak – kdybych ti povídal vo svém životě...

Kobouti kokrhají.

Tak můj život tě nezajímá?

ANDRI: Mě zajímá můj vlastní život.

Kobouti kokrhají.

Kokrhají kohouti.

Učitel zavravorá.

Nedělej, jako by ti to ještě myslelo.

UČITEL: Ty mnou opovrhuješ...

ANDRI: Dívám se na tebe. To je všechno. Měl jsem k tobě úctu. Ne proto, žeš mi zachránil život, ale proto, že jsem věřil, že nejsi jako ti ostatní, že nemyslíš jako oni, že máš odvalu. Spoléhal jsem na tebe. A potom se ukázala pravda a teď se na tebe dívám.

UČITEL: Jaká pravda?

Andri mlčí.

Já nemyslím jako oni, Andri, roztrhal jsem jejich učebnice, chtěl jsem jiný –

ANDRI: To známe.

UČITEL: Víš, co jsem udělal?

ANDRI: Už půjdu.

UČITEL: Jestlipak víš, co sem udělal...

ANDRI: Roztrhal jsi jejich učebnice.

UČITEL: – lhal jsem.

Pauza.

Ty mi nechceš rozumět...

Kobouti kokrhají.

ANDRI: V sedm musím být v krámě, prodávat židle, prodávat stoly, prodávat skříně a mnout si ruce.

UČITEL: Proč si musíš mnout ruce?

ANDRI: „Dostanete někde lepší židli? Viklá se? Vrže?

Dostanete někde lacinější židli?“

Učitel se na něbo strnule dívá.

Musím zbohatnout.

UČITEL: Proč musíš zbohatnout?

ANDRI: Protože jsem žid.

UČITEL: Synu – !

ANDRI: Nechytej se mě zas!

Učitel zavrává.

Hnušíš se mi.

UČITEL: Andri –

ANDRI: Neřvi.

UČITEL: Andri –

ANDRI: Di se vychcat.

UČITEL: Cos to řek?

ANDRI: Nevybreč si tu kořalku z očí; když ji nemůžeš udržet, říkám ti, jdi.

UČITEL: Ty mě nenávidíš?

Andri mlčí. Učitel odejde.

ANDRI: Barblin, už odešel. Nechtěl jsem ho urazit, ale je to stále horší. Slyšelas ho? Už neví, co říká, a potom vypadá, jako by plakal... Spíš? (*Naslouchá u dveří*) Barblin! Barblin? (*Lomcuje dveřmi, potom se je pokusí vyrazit, znovu se rozběhne, ale v tom okamžiku se dveře zevnitř otevřou: stojí v nich Voják ozářený světlem, bos, s rozepnutým opaskem, po pás nahý*)

Barblin...

VOJÁK: Zmiz.

ANDRI: To není pravda...

VOJÁK: Zmiz, nebo tě spráskám jako psa.

Předscéna

Voják, nyní v civilu, přistoupí k přepážce pro svědky.

VOJÁK: Přiznávám: Nemoh sem ho vystát. Já přece nevěděl, že není žid, dycky se říkalo, že je. Vostatně ještě dnes věřím, že byl. Vod samýho začátku sem ho nemoh vystát. Ale já ho nezabil. Dělal jsem jen svou povinnost. Rozkaz je rozkaz. Kam bysme přišli, kdyby se rozkazy neplnily! Já byl voják.

Sakristie; Páter a Andri.

PÁTER: Pohovořme si spolu, Andri. Tvá nevlastní matka si to přeje. Má o tebe velkou starost... Posad se.
Andri mlčí.

Posad se, Andri!

Andri mlčí.

Nechceš si sednout?

Andri mlčí.

Rozumím, jsi tu poprvé. Tak říkají. Vzpomínám si. Jednou, když vám sem zaletěl míč, poslali tě, abys ho našel za oltářem a přinesl. (*Směje se*)

ANDRI: O čem máme mluvit, velebný pane?

PÁTER: Posad se!

Andri mlčí.

Tak ty si nesesedneš.

Andri mlčí.

No dobrá.

ANDRI: Je to pravda, velebný pane, že jsem jiný než všichni ostatní?

Pauza.

PÁTER: Něco ti chci říct, Andri.

ANDRI: – že jsem drzý, já vím.

PÁTER: Chápu tvé trápení. Ale abys věděl, máme ti rádi takového, jaký jsi, Andri. Neudělal snad pro tebe tvůj nevlastní otec všechno, co mohl? Slyšel jsem, že prodal i pole, aby z tebe mohl být truhlář.

ANDRI: Jenomže ze mě truhlář nebude.

PÁTER: Jak to, že ne?

ANDRI: Takoví jako já myslí přece pořád jen na peníze, říkají, a proto nepatřím do dílny, jak říkal truhlář, ale do krámu. Bude ze mě prodavač, velebný pane.

PÁTER: No dobrá.

ANDRI: Ale já jsem chtěl být truhlářem.

PÁTER: Pročpak se neposadíš?

ANDRI: Myslím, že se velebný pán mylí. Nikdo mě nemá rád. Hostinský říká, že jsem drzý, a mám dojem, že truhlář si to myslí taky. A doktor říká, že jsem ctižádostivý a takoví jako já že nemají srdce.

PÁTER: Posad se!

ANDRI: Je to pravda, velebný pane, že nemám srdce?

PÁTER: Může být, Andri, ty máš v sobě něco, jako by tě štvali.

ANDRI: A Peider říká, že jsem zbabělý.

PÁTER: Proč zbabělý?

ANDRI: Protože jsem žid.

PÁTER: Co se staráš o Peidra!

Andri mlčí.

Chci ti něco říct, Andri.

ANDRI: Člověk nemá myslet pořád jen na sebe, já vím. Ale já nemůžu jinak, velebný pane, to je to. Já musím pořád myslet na to, jestli je pravda, co o mně říkají ti druzí, že nejsem jako oni, že nejsem veselý, dobrosrdečný, prostě tak. A velebný pán také uznává, že v sobě mám něco, jako by mě štvali. Já už chápu, že mě nikdo nemá rád. Já nemám rád sám sebe, když na sebe pomyslím.

Páter vstane.

Můžu už jít?

PÁTER: Teď poslouvej zase ty mě!

ANDRI: Co ode mne velebný pán chce?

PÁTER: Proč tak nedůvěřivě?

ANDRI: Všichni mi kladou ruce na ramena...

PÁTER: Víš co jsi, Andri? (*Zasměje se*) Nevíš, proč ti to povím.

Andri se na něho upřeně zadívá.

Chlapík! Svým způsobem. Chlapík! Pozoroval jsem tě

Andri, celý rok –

ANDRI: Pozoroval?

PÁTER: Ovšem.

ANDRI: Proč mě všichni pozorujete?

PÁTER: Líbíš se mi, Andri, víc než všichni ostatní, ano právě proto, že jsi jiný než všichni ostatní. Co vrtí hlavou? Jsi chytřejší než oni. Ano! To se mi na tobě líbí, Andri, a jsem rád, že jsi přišel a že ti to jedno mohu říct.

ANDRI: To není pravda.

PÁTER: Co není pravda?

ANDRI: Nejsem jiný. Nechci být jiný. A i když je Peter třikrát silnější než já, zmlátím ho přede všemi náměstí, to jsem si přísahal –

PÁTER: Pro mne za mne.

ANDRI: To jsem si přísahal –

PÁTER: Já ho také nesnáším.

ANDRI: Nechci se nikomu vlichocovat. Budu se bránit. Nejsem zbabělý – a nejsem také chytřejší než ti druzí velebný pane. Nechci, abyste to říkal.

PÁTER: Vyslechněš mě konečně?

ANDRI: Ne. (*Odtáhne se*) Nesnáším, když mi pořád dáváte ruce na ramena ...

Pauza.

PÁTER: Ty člověku nic neulehčíš.

Pauza.

Zkrátka, tvá nevlastní matka byla u mě. Přes čtyři hodiny. Ta hodná paní je úplně nešťastná. Říkala, že už ani ke stolu nechodíš a že jsi zatvrzelý. Říkala, že nevěříš, že chtějí tvé dobro.

ANDRI: Všichni chtějí moje dobro!

PÁTER: Proč se směješ?

ANDRI: Když chce moje dobro, velebný pane, proč mi tedy dává všechno, jen ne svou dceru?

PÁTER: To je jeho otcovské právo –

ANDRI: Ale proč, proč? Protože jsem žid.

PÁTER: Nekřič!

Andri mlčí.

Neumíš myslet na nic jiného? Řekl jsem ti jako křesťan, Andri, že tě mám rád – ale jeden zlozvyk máte všichni, to musím bohužel říct: Cokoli se vám v životě přihodí, všechno vztahujete jen na to, že jste židi. Vy to se svou přecitlivělostí dopravdy člověku neulehčíte.

Andri mlčí.

Ty pláčeš.

Andri vzlykne, zlomí se to v něm.

Co se stalo? No tak mi odpověz. Co se děje? Ptám se tě, co se stalo. Andri! Tak mluv! Andri? Vždyť se celý chvěješ. Co je s Barblin? Ztratil jsi rozum? Jak ti mám pomoci, když nemluvíš? Tak se přece vzchop, Andri! Slyšíš? Andri! Jsi přece muž! Slyšíš? Tak já nevím.

ANDRI: – má Barblin. (*Spustí ruce s obličeje a vytřeštěně zírá před sebe*) Nemůže mě mít ráda, nikdo mě nemůže mít rád, já nemohu mít rád sám sebe ...

Vstoupí Kostelník s mešním rouchem.

Můžu už jít?

Kostelník začne rozpinat Páterovi kabát.

PÁTER: Jen klidně zůstaň.

Kostelník začne oblékat Pátera ke mši.

Sám to říkáš. Jak nás mohou mít druzí rádi, když nemáme rádi sami sebe? Náš Pán říká: Miluj svého bližního jako sebe sama. Říká: Jako sebe sama. Musíme přijímat sami sebe a to je to, co ty neděláš, Andri. Proč chceš být jako ti druzí? Jsi chytřejší než oni, věř mi to. Jsi chytřejší. Proč to popíráš? V tobě je jiskra. Proč hraješ fotbal jako všichni ti hlupáci a vyřváváš na louce, jen proto, abys byl Andořan? Já vím, že tě

všichni nemají rádi. A vím i proč. V tobě je jiskra.
Ty myslíš. Proč by neměly být takové bytosti, kte-
mají víc rozumu než citu? Říkám ti: Právě proto
vám obdivuji. Co se na mě tak díváš? Ve vás je jiskra.
Pomysli na Einsteina! A jak se všichni jmenují. Sp-
nozu!

ANDRI: Můžu teď jít?

PÁTER: Žádný člověk nemůže změnit svou podsta-
Andri, ani žid ani křesťan. Bůh chce, abychom by-
takoví, jakými nás stvořil. Rozumíš mi? A jestli říkáš
že je žid zbabělý, tak si uvědom: Nejsi zbabělý, And-
přijmeš-li to, že jsi žid. Naopak. Jsi prostě jednou ji-
než my. Slyšíš mě? Říkám ti: Nejsi zbabělý. Jen kd-
budeš chtít být jako všichni Andořani, pak budeš zba-
bělý...

Varhany začínou hrát.

ANDRI: Můžu teď jít?

PÁTER: Přemýšlej o tom, co jsi sám řekl, Andri: Je-
tě mají druzí chápat, když ty sám sebe nechápeš?

ANDRI: Můžu teď jít...

PÁTER: Rozuměls mi, Andri?

Předscéna

Páter klečí.

PÁTER: Neučiníš sobě obrazu Boha, Pána svého, aniž
člověka, jenž je stvořením Jeho. I moje vina to tenkrát
byla. Chtěl jsem s ním jednati s láskou, když jsem
s ním rozmlouval. I já si učinil o něm obraz, i já ho
spoutal, i já ho přivedl na kůl.

Andorrské náměstí. U stolku sedí jediný Doktor; ostatní stojí kolem. Hostinský, Truhlář, Voják, Tovaryš, Kdosi

DOKTOR: Říkám vám: uklidněte se!

VOJÁK: Proč by nemohli přepadnout Andorru?

Doktor si zapaluje cigáro.

Povídám: fujtajksl!

HOSTINSKÝ: Mám jí snad říct, že v Andoře není jediný slušnej pokoj? Já sem hostinský. Člověk nemůže vykázt cizinku vodu dveří –

Kdosi čte noviny, zasměje se.

Co jinýho mi zbejvalo? Taďy stojí nějaká seňora a ptá se, jestli je tady nějaký slušnej pokoj –

VOJÁK: Seňora, slyšeli ste?

TRUHLÁŘ: Tamvotud?

VOJÁK: Našinec tady bojuje až do posledního muže, když de do tuhýho, a tenhleten ji hostí! *(Odplivne na dlažbu)* Povídám: Fujtajksl.

DOKTOR: Jen žádné rozčilování. *(Kouří)* Pobýval jsem daleko ve světě, to mi můžete věřit. Jsem Andořan tělem i duší, to je známo. Jinak bych se byl přece nevrátil do vlasti, vy dobří lidé, jinak by se byl přec váš profesor nevzdal všech vysokoškolských stolic po celém světě –

Kdosi čte noviny, zasměje se.

HOSTINSKÝ: Co je tady k smíchu?

KDOSI: Kdo bojuje až do posledního muže?

VOJÁK: No já.

KDOSI: V bibli stojí, že poslední budou prvními, nebo obráceně, já nevím, první budou posledními.

VOJÁK: Co tím chce říct?

KDOSI: Já se jen ptám.

VOJÁK: Až do posledního muže, to je rozkaz. Radši bejt mrtvej než poddanej, tak to stojí v každých kárnách. To je rozkaz. Jen ať přídou, budou koukat... *Chvilka mlčení.*

TRUHLÁŘ: Proč by nemohli přepadnout Andorru?

DOKTOR: Situace je napjatá, já vím.

TRUHLÁŘ: Napnutá jako ještě nikdy.

DOKTOR: To už je celá léta.

TRUHLÁŘ: Nač mají vojsko na hranicích?

DOKTOR: Co jsem chtěl říci: Pobýval jsem daleko ve světě. Jedno mi můžete věřit: V celém světě není národ, který by byl v celém světě tak oblíbený jako my. To je fakt.

TRUHLÁŘ: A jak.

DOKTOR: Přihlédněme k tomuto faktu a optejme se: Co se může přihodit zemi, jako je Andorra? Docela věcně.

HOSTINSKÝ: To je pravda.

VOJÁK: Co je pravda?

HOSTINSKÝ: Žádný národ není tak oblíbený jako my.

TRUHLÁŘ: A jak.

DOKTOR: Oblíbený není správný výraz. Setkal jsem se s lidmi, kteří neměli tušení, kde Andorra leží, ale každé dítě na světě ví, že Andorra je záštita, záštita míru a svobody a lidských práv.

HOSTINSKÝ: Moc dobře.

DOKTOR: Andorra je pojem, přímo pravzor, chápete-li, co to znamená. *(Kouří)* Já říkám: Oni se neodváží.

VOJÁK: Jak to, že né? Jak to, že né?

HOSTINSKÝ: Protože jsme pravzor.

VOJÁK: Ale voni jsou v přesile!

HOSTINSKÝ: Poněvadž sme tak oblíbený.

Idiot přinese dámský kufřík a postaví ho na zem.

VOJÁK: Táák: – Prosím!

Idiot odejde.

TRUHLÁŘ: Co tady chce?

TOVARYŠ: Špionýrka!

VOJÁK: Co jinýho?

TOVARYŠ: Špionýrka!

VOJÁK: A ten ji hostí!

Kdosi se směje.

Nešklebte se pořád tak blbě.

KDOSI: Špionýrka, to je dobré.

VOJÁK: Co by měla bejt jinýho?

KDOSI: Neříká se špionýrka, ale špiónka, i když je situace napjatá a jde-li o ženu.

TRUHLÁŘ: Já se dovopravdy ptám, co tady hledá.

Idiot přines druhý kufřík.

VOJÁK: Tak prosím! Prosím!

TOVARYŠ: Rozdupejte jí ty krámy!

HOSTINSKÝ: To by eště chybělo.

Idiot odejde.

Místo aby, idiot, odnes ty kufry nahoru, uteče si a já tady mám senzaci pro lidi –

Kdosi se směje.

Já nejsem zrádce. Že jo, profesore, že jo? To není pravda. Já sem hostinskej. Já bych byl první, kterej by hodil kamenem. Áno! Eště existuje v Andoře po hostinství, starý a posvátný cizinecký právo. Že jo, profesore, že jo? Hostinskej nemůže říct ne, i když je situace sebenapnutější a vůbec už ne, když to je dáma.

Kdosi se směje.

TOVARYŠ: A když má prachy!

Kdosi se směje.

HOSTINSKÝ: Situace není k smíchu, pane.

KDOSI: Špionýrka.

HOSTINSKÝ: Nechte ty kufry na pokoji.

KDOSI: Špionýrka, to je moc dobré.

Idiot přinese dámský plášť a položí ho.

VOJÁK: Táák: – Prosím!

Idiot odejde.

TRUHLÁŘ: Proč myslíte, že Andorru nemůžou přepadnout?

DOKTOR: Vždyť mě nikdo neposlouchá. (*Kouří*) Já myslel, že mě posloucháte. (*Kouří*) Oni se neodvážejí, říkám. A kdyby měli ještě víc tanků a padáků, nemohou si to dovolit. Neboli, jak kdysi řekl náš veliký básník Perin: Naší zbraní je naše nevinnost. Anebo opačně: Naší nevinností jsou naše zbraně. Kde ve světě existuje druhá republika, která by to mohla říct? Táži se: Kde? Národ jako my, jenž se může odvolat k svědomí světa jako žádný jiný, národ bez viny – V pozadí se objeví Andri.

VOJÁK: Už tady zase obchází!

Andri zmizí, když na něho všichni poblédnou.

DOKTOR: Andořani, něco vám povím: Ještě žádný národ na světě nebyl přepaden, aniž by mu bylo možno vytknouti nějaký přečin. Co nám mohou vytýkat? Andorru by mohlo postihnout jen a jen bezpráví, hrubé, vyložené bezpráví. A toho se neodvážejí. Neodvážejí se včera, neodvážejí se ani zítra. Protože by nás bránil celý svět. Rozhodně. Protože svědomí celého světa je na naší straně.

KDOSI (*stejně jako předtím čte noviny*): Rozhodně.

HOSTINSKÝ: Držte už konečně hubu!

Kdosi se směje, zastrčí noviny!

DOKTOR: Kdo vlastně jste?

KDOSI: Veselá kopa.

DOKTOR: Váš humor zde není na místě.

Tovaryš kopne do kufru.

HOSTINSKÝ: Počkat!

DOKTOR: Co to má znamenat?

HOSTINSKÝ: Proboha!

Kdosi se směje.

DOKTOR: Nesmysl. Na to právě čekají. V Andoře obtěžují cizince! Aby měli proti nám záminku. Takový nesmysl! Jak vám říkám: Uklidněte se! Nesmíme jim poskytnout žádnou záminku – špión sem, špión tam. *Hostinský postaví zase kufry.*

VOJÁK: Povídám: Fútajksl!

Hostinský utírá kufry.

DOKTOR: Ještě štěstí, že to nikdo neviděl...

Vejde Seňora. Ticho. Seňora se posadí u volného stolu. Andořani si ji prohlížejí, zatímco si pomalu sundává rukavice.

Platím.

TRUHLÁŘ: Já taky.

Doktor se zvedne a odchází, před Seňorou však smeká; Truhlář pokyne Tovaryšovi, aby ho také následoval.

SEŇORA: Stalo se něco?

Kdosi se směje.

Mohu dostat něco k pití?

HOSTINSKÝ: K službám, seňoro –

SEŇORA: Co se tak u vás pije?

HOSTINSKÝ: K službám, seňoro –

SEŇORA: Nejradši bych sklenici čisté vody.

HOSTINSKÝ: My máme všechno, seňoro.

Kdosi se směje.

Pán je veselá kopa.

Kdosi odejde.

SEŇORA: Pane hostinský, ten pokoj je pěkný, velmi pěkný.

Hostinský se blubece uklání a odchází.

VOJÁK: A mně žitnou! (*Zůstane sedět a obrátí se tak, aby mohl Seňoru bltnout očima*)

V popředí vpravo, u brací skříně, se objeví Andri a vbodí do ní minci.

HOSTINSKÝ: Pořád s tím flašinetem otravuješ!

ANDRI: Zaplatil jsem si.

HOSTINSKÝ: Nemáš nic jinýho v hlavě?

ANDRI: Ne.

Zatímco brací automat přebrává stále tutéž desku, Seňora píše nějaký lístek. Voják na ni civí.

SEŇORA (*složí lístek a probodí k Vojákovi, aniž na něho pohlédne*): V Andoře nejsou ženy?

Idiot se vrátí.

Znáš učitele Cana?

Idiot se zašklebí a přikývne.

Dones mu tenhle lístek.

Vstoupí tři jiní vojáci a Tovaryš.

VOJÁK: Slyšeli ste to? Ptala se, jestli prej v Andoře nejsou ženské.

TOVARYŠ: A co tys řek?

VOJÁK: – néé, ale zato chlapi!

TOVARYŠ: Tos řek?

VOJÁK: – jestli snad přišla do Andorry, protože tam u nich nejsou chlapi.

TOVARYŠ: Tos řek?

VOJÁK: To sem řek.

Všichni se šklebí.

Už je tu zas. Celej žlutej jak sejra! A ten mi chce nařezat...

Vystoupí Andri, budba umlkne.

Jak se daří nevěstě?

Andri uchopí Vojáka za límec.

Co má bejt? (*Vyprostí se*) Nějakej starej rabín mu asi vypravoval pohádku o Davidovi a Goliášovi a von by si teď chtěl hrát před náma na Davida.

Všichni se šklebí.

Dem!

ANDRI: Fedri –

TOVARYŠ: Jak koktá!

ANDRI: Proč jsi mě zradil?

VOJÁK: Dem!

Andri srazí Vojákovi čepici s blavy.

Dej si pozor, ty! (*Sebere čepici a oklepává ji z prachu*) Jestli si myslíš, že se dám kvůli tobě zavřít –

TOVARYŠ: Co pořád chce?

ANDRI: Teď mě spráskej jako psa.

VOJÁK: Dem!

Voják si nasadí čepici, Andri mu ji znovu srazí s blavy, ostatní se smějí, Voják zasadí najednou Andrimu ránu, až se Andri skácí.

Kde máš prak, Davide?

Andri se zvedá.

Náš David se do toho dal!

Teď také Andri zasadí Vojákovi prudkou ránu, Voják se skácí.

Zatracenej židák – !

SEŇORA: Ne! Ne! Všichni na jednoho. Ne!

Ostatní vojáci uchopí Andriho a zatímco ho drží, Voják se zvedne a začne ho bít. Andri se němě brání, náhle se jim vymkne. Tovaryš ho zezadu kopne. Když se Andri otočí, chytne ho zezadu Voják. Andri upadne. Čtyři vojáci a Tovaryš začnou do něho kopat ze všech stran, až zpozorují Seňoru, která k nim přispěchá.

VOJÁK: – to ještě scházelo, zesměšňovat nás před cizinkou... (*Zmizí s ostatními*)

SEŇORA: Kdo jsi?

ANDRI: Já nejsem zbabělec.

SEŇORA: Jak se jmenuješ?

ANDRI: Pořád říkají, že jsem zbabělec.

SEŇORA: Nesahej si do rány – ne!

Přijde Hostinský, na podnose nese karafu a sklenici.

HOSTINSKÝ: Co se stalo?

SEŇORA: Zavolejte lékaře.

HOSTINSKÝ: A tohle před mým hotelem –!

SEŇORA: Dejte to sem. (*Vezme karafu a svůj kapesník, poklekne vedle Andriho, který se pokouší vstát*)

Kopali do něho.

HOSTINSKÝ: To není možné, seňoro!

SEŇORA: Nestůjte tady, prosím vás, zavolejte lékaře.

HOSTINSKÝ: Seňoro, to se u nás nedělá...

SEŇORA: Omyji tě jenom.

HOSTINSKÝ: Seš tím sám vinen. Co sem pořád chodíš, když sou tady vojáci...

SEŇORA: Podívej se na mě!

HOSTINSKÝ: Já tě varoval.

SEŇORA: Naštěstí oko je v pořádku.

HOSTINSKÝ: Je si tím sám vinen. Pořád chodí kolem toho flašinetu, já ho varoval, dočista lidi znervózní...

SEŇORA: Tak zavoláte lékaře?

Hostinský odejde.

ANDRI: Teď jsou všichni proti mně.

SEŇORA: Bolí tě to?

ANDRI: Já nechci doktora.

SEŇORA: Jde to až na kost.

ANDRI: Já toho doktora znám. (*Vstane*) Už mohu jít. Je to jen na čele.

Seňora vstane.

Vaše šaty, seňoro! – Zakrvácel jsem vás.

SEŇORA: Zaveď mě k svému otci. (*Vezme Andriho pod paži, pomalu odcházejí, zatímco přichází Hostinský a Doktor*)

DOKTOR: Zavěšení do sebe?

HOSTINSKÝ: Kopali do něho, já to viděl na vlastní oči, byl sem vevnitř.

Doktor si zapálí doutník.

Pořád chodí k tomu flašinetu, říkal sem mu to, dočista ty lidi znervózňuje.

DOKTOR: Krev?

HOSTINSKÝ: Já to tušil.

Doktor kouří.

HOSTINSKÝ: Proč nic neříkáte?

DOKTOR: Trapná věc.

HOSTINSKÝ: On začal.

DOKTOR: Nemám nic proti tomuhle národu, ale necítím se dobře, když někoho z nich vidím. Ať se člověk zachová jak chce, vždycky je to špatně. Co jsem říkal! Oni nenechají člověka na pokoji, pořád vyžadují, aby se našinec s nimi zabýval. Jako bychom neměli nic jiného na práci! Nikdo nemá rád špatné svědomí, ale na to oni spoléhají. Oni chtějí, aby se jim dělalo bezpráví. Čekají na to... (*Obrátí se k odchodu*) Utřete tu trošku krve. A nežvaňte pořád! Nemusíte každému říkat, co jste viděl na vlastní oči.

Předscéna

Učitel a Seňora před bílým domem, scéna jako na zahradku.

SEŇORA: Ty jsi řekl, že náš syn je žid.

Učitel mlčí.

Proč jsi pustil tuhle lež do světa?

Učitel mlčí.

Jednou šel kolem nějaký andorrský kupec, který vůbec mnoho mluvil. Aby hodně vychválil Andorru, vypravoval všude dojemnou historku o nějakém andorrském učiteli, který tenkrát, za časů toho velkého vraždění, zachránil židovské dítě, které teď hýčká a vychovává jako vlastního syna. Hned jsem ti poslala dopis: Jsi ty ten učitel? Žádala jsem odpověď. Ptala jsem se: Víš, co jsi učinil? Čekala jsem na odpověď. Nepřišla. Snad jsi můj dopis ani nedostal. Nemohla jsem věřit tomu, čeho jsem se bála. Psala jsem podruhé, potřetí. Čekala jsem na odpověď. Léta ubíhala... Proč jsi pustil tuhle lež do světa?

UČITEL: Proč, proč, proč!

SEŇORA: Nenáviděls mě, protože jsem byla zbabělá, když přišlo to dítě. Protože jsem měla strach před svými lidmi. Když jsi přešel přes hranice, řekl jsi, že to je židovské dítě, které jsi zachránil před námi. Proč? Protože i ty jsi byl zbabělý, když ses pak vrátil domů. Protože i tys měl strach před svými lidmi.

Pauza.

Bylo to tak?

Pauza.

Snad jsi chtěl ukázat, že jste úplně jiní než my. Protože že jsi mě nenáviděl. Ale ti zde nejsou jiní, sám to víš, nejsou o mnoho jiní.

Učitel mlčí.

Říkal, že chce domů, a zavedl mě sem; když viděl tvůj dům, obrátil se a šel pryč, nevím kam.

UČITEL: Řeknu jim, že je to můj syn, že to je náš syn jejich vlastní krev.

SEŇORA: Tak proč nejdeš?

UČITEL: A jestli nechtejší pravdu?

Přestávka

DEVÁTÝ OBRAZ

Sočtnice u Učitele, Seňora sedí, Andri stojí.

SEŇORA: Protože si tady nepřejí, abych ti řekla, proč jsem přišla, Andri, navléknu si teď rukavice a půjdu.

ANDRI: Seňoro, nerozumím ani slovu.

SEŇORA: Brzy porozumíš všemu. (*Navlékne si jednu rukavici*) Víš, že jsi hezký?

Hluk na ulici.

Nadávali ti a špatně s tebou nakládali, Andri, ale s tím teď bude konec. Pravda je napravit, a ty, Andri, jsi tady jediný, kdo se nemusí bát pravdy.

ANDRI: Jaké pravdy?

Znovu hluk na ulici.

SEŇORA: Jsem ráda, že jsem tě viděla.

ANDRI: Vy nás opouštíte, seňoro?

SEŇORA: Žádají mě o to.

ANDRI: Když říkáte, že žádná země není ani horší ani lepší než Andorra, proč nezůstanete tady?

SEŇORA: Chtěl bys to?

Hluk na ulici.

Musím jít. Jsem jedna odtamtud, slyšíš, jak jim má přítomnost vadí. Jedna z Černých! Tak nám tu říkají, já vím... (*Navlékne si druhou rukavičku*) Ještě bych ti toho chtěla mnoho říct, Andri, a na moc věcí bych se tě chtěla vyptávat, chtěla bych s tebou dlouho mluvit. Ale my se ještě shledáme, doufám... (*Je připra-*

vena) My se ještě shledáme. (*Ještě jednou se rozhlédne*) Tak tady jsi vyrostl.

ANDRI: Ano.

Hluk na ulici.

SEÑORA: Měla bych už jít. (*Zůstane sedět*) Když jsem byla tak stará jako ty – jak to utíká, Andri, tobě je teď dvacet a nemůžeš tomu věřit: Lidé se potkají, milují se, rozejdou, život je před nimi, a když se podívají do zrcadla, najednou je ten život za nimi, člověk nepřipadá o mnoho jiný, ale najednou jsou tady jiní, kterým je dvacet... Když jsem byla tak stará jako ty, můj otec, který byl důstojníkem, padl ve válce, já vím, jakého byl smýšlení, a já jsem nechtěla být jako on. Chtěli jsme jiný svět. Byli jsme mladí jako ty, a to, co nás učili, byla vražda, to jsme věděli. Pohrdali jsme světem, jaký byl, prohlédli jsme ho a chtěli jsme se odvážit jiného. A také jsme se toho odvážili. Nechtěli jsme mít strach z lidí. Za nic na světě. Nechtěli jsme lhát. Když jsme viděli, že jsme strach jenom zamlčovali, nenáviděli jsme se navzájem. Náš jiný svět netrval dlouho. Vrátili jsme se přes hranice zpět, tam odkud jsme přišli, když jsme byli mladí jako ty... (*Vstane*) Rozumíš, co ti říkám?

ANDRI: Ne.

Señora přistoupí k Andrimu a políbí ho.

Proč mě líbáte?

SEÑORA: Musím jít. Uvidíme se ještě někdy?

ANDRI: Přál bych si to.

SEÑORA: Vždycky jsem chtěla, abych byla nepoznala otce a matku. Žádný člověk nerozumí svým rodičům, když vidí svět, který mu zanechal.

Vstoupí Učitel a Matka.

Už jdu, ano, právě jsem chtěla jít.

mlčení.

Tak tedy sbohem.

mlčení.

Už jdu, ano, teď už jdu... (*Vyjde ven*)

UČITEL: Doprovod' jít! Ale ne přes náměstí, jdi zadem.

ANDRI: Proč zadem?

UČITEL: Jdi!

Andri vyjde ven.

Páter mu to řekne. Teď se mě nevyptávej! Nerozumíš mi, proto jsem ti to nikdy neřekl. (*Posadí se*) Teď to víš.

MATKA: Co tomu řekne Andri?

UČITEL: Mně to věřit nebude.

Hluk na ulici.

Snad je ta lůza nechá na pokoji.

MATKA: Rozumím víc, než si myslíš, Cane. Ji jsi miloval, ale se mnou ses oženil proto, že jsem Andořanka. Všechny jsi nás zradil, ale Andriho především. Ne-proklínej Andořany, sám jsi jedním z nich.

Vstoupí Páter.

Velebný pán má těžký úkol v tomhle domě. Velebný pán vysvětlil našemu Andrimu, co to je žid, a že to má přijmout. On to přijal. Teď mu musí velebný pán říct, co to je Andořan a že to má přijmout.

UČITEL: Teď nás nech o samotě!

MATKA: Bůh s vámi, pátere Benedikte. (*Odejde*)

PÁTER: Pokoušel jsem se, ale marně, nedá se s nimi mluvit, každé rozumné slovo je popuzuje. Řekl jsem jim, že by měli jít konečně domů a starat se o vlastní záležitosti. Přitom nikdo z nich neví, co vlastně chtějí.

Andri se vrátí.

UČITEL: Jak to, že už jsi zpátky?

ANDRI: Povídala, že chce jít sama. (*Ukáže ruku*) To mi dala.

UČITEL: – svůj prsten?

ANDRI: Ano.

Učitel mlčí, potom vstane.

Kdo to je, ta seňora?

UČITEL: Tak ji doprovodím já. (*Odejde*)

PÁTER: Proč se směješ?

ANDRI: Žárlí.

PÁTER: Posad se.

ANDRI: Co se vlastně s vámi se všemi děje?

PÁTER: To není k smíchu, Andri.

ANDRI: Ale směšné to je. (*Andri si prohlíží prsten*) Je to topas, anebo co to může být?

PÁTER: Andri, měli bychom si spolu promluvit.

ANDRI: Už zas? (*Směje se*) Všichni se dnes chovají jako loutky, když se jim zapletly provázky, i vy, velebný pane. (*Vezme si cigaretu*) Bývala jeho milenkou? Mám takový pocit. Vy ne? (*Kouří*) Je to fantastická žena.

PÁTER: Musím ti něco říct.

ANDRI: Může se při tom stát? (*Posadí se*) Ve dvě musím být v krámě. Není to fantastická žena?

PÁTER: Těší mě, že se ti líbí.

ANDRI: Všichni jsou takoví škrobení. (*Kouří*) Chcete mi říct, že se nemá vojákovi shazovat čepice s hlavy, když je člověk žid, vůbec se to nemá dělat, a já jsem přece rád, že jsem to udělal: něco jsem se přitom naučil, i když mně to není nic platné; vůbec teď, od našeho rozhovoru, neuplyne jediný den, abych se něčemu nenaučil, co mi není nic platné, velebný pane, právě tak jako vaše dobrá slova; já věřím, že to myslíte dobře, vy jste křesťan z povolání, ale já jsem žid od narození, a proto teď odejdu.

PÁTER: Andri –

ANDRI: Jestli se mi to podaří. (*Uhasí cigaretu*) To jsem nechtěl říct nikomu.

PÁTER: Sed!

ANDRI: Tenhle prsten mi pomůže.

Páter mlčí.

Můžete pro mne udělat jen to, že budete mlčet, velebný pane, že to nikomu nepovíte. (*Vstane*) Musím

jit. (*Zasměje se*) Mám v sobě něco, jako by mě štvali, já vím, velebný pane, máte úplně pravdu...

PÁTER: Mluvíš ty nebo mluvím já?

ANDRI: Promiňte. (*Posadí se*) Poslouchám.

PÁTER: Andri –

ANDRI: Jste tak slavnostní! –

PÁTER: Přišel jsem tě vysvobodit.

ANDRI: Poslouchám.

PÁTER: Andri, ani já jsem o tom nic nevěděl, když jsme spolu mluvili posledně. Zachránil židovské dítě, říkalo se celá léta, křesťanský čin, proč bych byl tomu neměl věřit? Ale teď, Andri, přišla tvá matka –

ANDRI: Kdo přišel?

PÁTER: Seňora.

Andri vyskočí.

Andri – ty nejsi žid.

Mlčení.

Ty nevěříš, co ti říkám?

ANDRI: Ne.

PÁTER: Tak si tedy myslíš, že lžu?

ANDRI: Velebný pane, to člověk cítí.

PÁTER: Co cítí?

ANDRI: Jestli je žid nebo ne.

Páter se zvedne a přibližuje se k Andrimu.

Nedotýkejte se mě! Ty vaše ruce! Já to už nesnesu.

PÁTER: Copak neslyšíš, co ti říkám?

Andri mlčí.

Jsi jeho syn.

Andri se směje.

To je pravda, Andri.

ANDRI: Kolik pravd máte? (*Vezme si cigaretu, ale pak na ni zapomene*) To byste se mnou neměli dělat...

PÁTER: Proč nám nevěříš?

ANDRI: S vírou ve vás už je konec.

PÁTER: Říkám a přísahám při spáse své duše, Andri:

Jsi jeho syn, náš syn a žádný žid. O tom nemůže být ani řeči.

ANDRI: Ale bylo o tom řeči až dost...

Hluk na ulici.

PÁTER: Co se děje?

Ticho.

ANDRI: Od té doby, co slyším, že jsem jiný, dávám si na to pozor, jestli je to tak, jak říkají. A je to tak, velebný pane: Já jsem jiný. Řekli mi, jak se lidé jako já pohybují, tak a tak, a já jsem se skoro každý večer díval do zrcadla. Mají pravdu: Pohybují se tak a tak. Nemohu jinak. A dával jsem si pozor i na to, jestli je pravda, že pokaždé, když mě Andořani pozorují a myslí si, že myslím na peníze, že na ně skutečně myslím; teď na peníze myslím a oni mají pravdu: Já myslím pořád na peníze. A cit taky nemám žádný, snažil jsem se, ale marně: Já nemám cit, ale strach. A říkali mi, že lidé jako já jsou zbabělí. I na to jsem si dával pozor. Je hodně zbabělých lidí, ale já přesně vím, kdy jsem zbabělý. Nechtěl jsem přiznat, že je pravda, co mi říkali, ale je to tak. Kopali do mě a je to tak, jak říkají: Já necítím jako oni. A nemám žádnou vlast. Velebný pán řekl, že to člověk musí přjmout, a já to přijal. Teď je na vás, velebný pane, abyste přijali vašeho žida.

PÁTER: Andri –

ANDRI: Teď mluvím já, velebný pane.

PÁTER: – ty bys chtěl být žid?

ANDRI: Já jsem žid. Dlouho jsem nevěděl, co to je. Teď to vím.

Páter se bezmocně posadí.

Raději ať nemám otce ani matku, aby mě jejich smrt neranila bolestí a zoufalstvím, a moje smrt aby neranila je. A raději ať nemám ani sestru ani nevěstu: Brzy bude všechno přerváno, tady nepomůžou přísahy věrnosti. Chtěl bych, aby se to stalo brzy. Jsem sta-

rý. Poztrácel jsem všechnu svou víru, jednu po druhé, jako zuby. Dříve jsem si výskal, slunce se mi zdálo zelené mezi stromy, vyhazoval jsem své jméno do vzduchu jako čepici, která nepatří nikomu, jen mně, a dolů padá kámen, který mě zabije. Byl jsem v nepravu, jinak než oni si mysleli po celou tu dobu. Chtěl jsem mít pravdu a radovat se. Moji nepřátelé měli pravdu, i když k tomu neměli právo, protože nakonec člověk nemůže dát sám sobě za pravdu. Teď už nepotřebuji žádné nepřátele, teď už stačí pravda sama. Leknu se pokaždé, jakmile ještě doufám. Nikdy jsem neuměl doufat. Lekám se, když se směji, a nemohu plakat. Můj smutek mě povznáší nad vás všechny a tak se zřítím. Mé oči jsou velké zádumčivostí, má krev ví všechno a já bych chtěl být mrtev. Ale hrozím se umírání. Není milosti –

PÁTER: Teď hřešíš.

ANDRI: Podívejte se na toho starého učitele, jak schází, a přece to byl jednou mladý muž, říká, a měl silnou vůli. Podívejte se na Barblin. A na všechny, na všechny, nejen na mě. Podívejte se na vojáky. Všichni jsou zatraceni. Podívejte se sám na sebe. Už dnes víte, co uděláte, velebný pane, až mě před vašimi očima odvedou, a proto na mě ty vaše dobré, předobré oči tak vytřeštěně zírají. Budete se modlit. Za mě a za sebe. Vaše modlitba nepomůže ani vám, protože mě stejně zradíte. Milost je odvěká báj, slunce zůstane zelené mezi stromy, i když mě odvedou.

Vstoupí Učitel, rozedraný.

PÁTER: Co se stalo?

Učitel se zhroutí.

Tak mluvte!

UČITEL: Je mrtva.

ANDRI: Seňora –?

PÁTER: Jak se to stalo?

UČITEL: – kámen.

PÁTER: Kdo jej hodil?

UČITEL: – říkají, že Andri, hostinský prý ho viděl na vlastní oči.

Andri chce utéci, Učitel ho zadrží.

Byl tady, vy jste svědek.

Předscéna

Kdosi přistoupí k přepážce pro svědky.

KDOSI: Přiznávám: Naprosto není dokázáno, kdo tenkrát hodil kamenem po cizince. Já osobně jsem v tu dobu nebyl na náměstí. Nechtěl bych nikoho obviňovat, nejsem soudcem světa. A co se týká toho mladíka: ovšem že se na něho pamatuji. Často přistupoval k hrací skříni, aby v ní utrácel spropitné, a když ho odváděli, bylo mi ho líto. Co s ním udělali ti vojáci, kteří ho odvedli, to nevím, slyšeli jsme jen jeho křik. . . . Domnívám se, že jednou už taky člověk musí umět zapomínat.

DESÁTÝ OBRAZ

Andorrské náměstí, Andri sedí sám.

ANDRI: Odevšad je na mě vidět, já vím. Ať mě vidí... (*Vezme si cigaretu*) Já ten kámen nehodil! (*Kouří*) Ať přijdou všichni, co to viděli na vlastní oči, ať vyjdou ze svých domů, jestli se odváží a ukážou na mě prstem.

Hlas šeptá.

Proč tam šeptáš za tou zdí?

Hlas šeptá.

Nerozumím ani slovo, když šeptáš. (*Kouří*) Sedím tady uprostřed náměstí, ano, už celou hodinu tady sedím. Není tady ani človíčka. Jako po vymření. Všichni jsou ve sklepech. Vypadá to tak divně. Jen ti vrabci na drátech.

Hlas šeptá.

Proč se mám skrýt?

Hlas šeptá.

Já ten kámen nehodil. (*Kouří*) Od samého rána jsem se loudal vašimi ulicemi. Dočista sám. Všechny okenice zavřeny, každé dveře zavřeny. Ve vaší sněhobílé Andoře jsou už jen psi a kočky...

Je slyšet dunivý zvuk rozhlasového vozu, aniž je rozumět slovům.

Nemáš nosit zbraň. Slyšels? Je konec.

Vystoupí Učitel, v rukou má pušku.

UČITEL: Andri –

Andri kouří.

Hledáme tě celou noc –

ANDRI: Kde je Barblin?

UČITEL: Byl jsem v lese –

ANDRI: Co bych dělal v lese?

UČITEL: Andri – Černí jsou tu. (*Naslouchá*) Ticho.

ANDRI: Co slyšíš?

Učitel odjistí pušku.

– vrabci, jen vrabci!

Čvrlikání ptáků.

UČITEL: Tady nemůžeš zůstat.

ANDRI: A kde mám zůstat?

UČITEL: To je nesmysl, co děláš, to je šílenství –

(Uchopí Andriho za paži) Pojď.

ANDRI: Já ten kámen nehodil – (*Vytrhne se*) Já ten kámen nehodil!

Hluk.

UČITEL: Co to bylo?

ANDRI: Okenice. (*Zašlápne cigaretu*) Lidé za okenicemi. (*Vezme si další cigaretu*) Máš oheň?

Bubnování v dálce.

UČITEL: Slyšels ty výstřely?

ANDRI: Je větší ticho než kdy jindy.

UČITEL: Nemám tušení, co se teď stane.

ANDRI: Div divoucí.

UČITEL: Co říkáš?

ANDRI: Radši mrtvej než poddanej.

Znovu hluk rozhlasového vozu.

ZÁDNÝ ANDOŘAN SE NEMÁ ČEHO OBÁVATI.

Slyšíš?

**KLID A POŘÁDEK / JAKÉKOLI PROLÉVÁNÍ
KRVE / VE JMÉNU POKOJE / KDO NOSÍ NE-
BO UKRÝVÁ ZBRAŇ / VRCHNÍ VELITEL /
ZÁDNÝ ANDOŘAN SE NEMÁ ČEHO OBÁVATI...**

Ticho.

Vlastně je to přesně tak, jak jsme si to mohli představit. Přesně tak.

UČITEL: O čem to mluvíš?

ANDRI: O vaší kapitulaci.

Tři muži beze zbraně přejdou náměstí.

Jsi poslední, kdo má zbraň.

UČITEL: Ničemové.

ANDRI: Žádný Andorhan se nemá čeho obávat.

Cvrlíkání ptáků.

Nemáš oheň?

Učitel se dívá upřeně za muže.

Všiml sis, jak jdou? Ani se na sebe nepodívají. A jak mlčí! Když to dojde potom tak daleko, vidí každý, že by byl nikdy nevěřil. Proto jdou dneska tak divně. Jako samí lháři.

Dva muži beze zbraně přejdou náměstí.

UČITEL: Synu –

ANDRI: Nezačínej zase!

UČITEL: Jestli mi neuvěříš, jsi ztracen.

ANDRI: Nejsem tvůj syn.

UČITEL: Člověk si nemůže zvolit svého otce. Co mám udělat, abys mi uvěřil? Co? Říkám jim to, kudy chodím, dětem ve škole jsem řekl, že jsi můj syn. Co ještě? Mám se oběsit, abys mi to věřil? Já od tebe neodejdu. *(Posadí se k Andrimu)* Andri –

Andri se dívá nahoru po domech.

Kam se to díváš?

Vyvěšují černý prapor.

ANDRI: Nemohou se dočkat.

UČITEL: Odkud mají ty prapory?

ANDRI: Teď potřebují už jen obětního beránka.

Vyvěšují další vlajku.

UČITEL: Pojď domů!

ANDRI: Nemá cenu, otče, abys to znovu vypravoval.

Tvůj osud není mým osudem, otče, a můj osud není osudem tvým.

UČITEL: Můj jediný svědek je mrtev.

ANDRI: Nemluv o ní!

UČITEL: Nosíš její prsten –

ANDRI: Cos udělal ty, to neudělá žádný otec.

UČITEL: Odkud to víš?

Andri naslouchá.

Říkají, že Andorhan si nic nezačne s nějakou odtamtud, a natož aby s ní měl dítě. Měl jsem před nimi strach, ano, strach z Andorry, protože jsem byl zbabělý –

ANDRI: Poslouchají nás.

UČITEL *(se rozhlédne po domech a zakřičí)*: – protože jsem byl zbabělý. *(Opět Andrimu)* Proto jsem to řekl. Tenkrát bylo lehčí mít židovské dítě. Bylo to chvalitebné. Hladili tě, zpočátku tě hladili, protože jim lichotilo, že nejsou takoví jako tamti.

Andri naslouchá.

Slyšíš, co říká tvůj otec?

Zarachocení okenice.

Jen ať naslouchají!

Zarachocení okenice.

Andri –

ANDRI: Oni ti to neuvěří.

UČITEL: Protože ty mně nevěříš!

Andri kouří.

Ty s tou svou nevinou, ano, tys ten kámen nehodil, řekni to ještě jednou, tys ten kámen nehodil, ano, ty s tou svou nesmírnou nevinou, jen se na mě dívej jako žid, ale jsi můj syn, ano, můj syn, a jestli mi to nevěříš, jsi ztracen.

ANDRI: Já jsem ztracen.

UČITEL: Ty chceš mou vinu!

Andri poblédne na něho.

Tak řekni!

ANDRI: Co?

UČITEL: Že se mám oběsit. Řekni to!

Pochodová hudba v dálce.

ANDRI: Přicházejí s muzikou. *(Vezme si další cigaretu.)*

Nejsem první, kdo je ztracen. To nemá cenu, co říkáš. Já vím, kdo byli moji předkové. Tisíce a statisíce jich zemřelo na kůlu, jejich osud je mým osudem.

UČITEL: Osud!

ANDRI: Tomu ty nerozumíš, protože nejsi žid – *(Pohlédne do ulice)* Nech mě být.

UČITEL: Co vidíš?

ANDRI: Jak házejí zbraně na hromadu.

Vystoupí Voják, teď odzbrojený, má už jen buben, slyšet odbazování zbraní.

VOJÁK *(mluví za scénu)*: Ale pořádně! Povídám! Jak se chystá na vojnu? *(Přistoupí k Učiteli)* Sem s tou flintou.

UČITEL: Ne.

VOJÁK: Rozkaz je rozkaz.

UČITEL: Ne.

VOJÁK: Žádný Andořan se nemá čeho obávat.

Vystoupí Doktor, Hostinský, Truhlář, Tovaryš, Kdož, všichni beze zbraně.

UČITEL: Ničemové! Všichni jste zbabělci! Až do posledního muže. Zbabělci!

Učitel odjistí pušku a chce střílet do Andořanů, ale Voják zasáhne, po krátkém neblučném zápase je Učitel odzbrojen a rozbíží se kolem.

– můj syn! Kde je můj syn? *(Vyběhne ven)*

KDOSI: Co do něho vjelo?

V popředí vpravo u brací skříně se objeví Andri a vhodí do brací skříně peníz, hudba začne hrát jeho melodii, Andri pomalu zmizí.

Zatímco hraje hudba, dva vojáci v černých uniformách, každý s automatickým, přecházejí sem tam.

JEDENÁCTÝ OBRAZ

Před Barblinou komůrkou. Andri a Barblin. Bubnování v dálce.

ANDRI: Mockrát ses s ním vyspala?

BARBLIN: Andri.

ANDRI: Ptám se tě, jestli ses s ním mockrát vyspala, když jsem se krčil tady na prahu a povídal. O našem útěku!

Barblin mlčí.

Tady stál: bos, víš, s rozepnutým opaskem –

BARBLIN: Mlč!

ANDRI: Chlupy na prsou jak opice.

Barblin mlčí.

Chlap!

Barblin mlčí.

Mockrát ses s ním vyspala?

Barblin mlčí.

Mlčíš... Tak o čem máme mluvit dnes v noci? Říkáš, že na to teď nemám myslet. Mám myslet na svou budoucnost, ale já žádnou nemám... Já bych chtěl jenom vědět, jestli to bylo mockrát.

Barblin vzlyká.

A pořád ještě?

Barblin vzlyká.

A proč bych to vlastně měl vědět! Co je mi do toho! Jen proto, abych k tobě ještě jednou něco cítil! (*Naslouchá*) Buď zticha!

BARBLIN: Tak to všechno vůbec není.

ANDRI: Nevím, kde mě hledají –

BARBLIN: Jsi nespravedlivý, tak nespravedlivý.

ANDRI: Omluvím se, až přijdou...

Barblin vzlyká.

Myslel jsem, že se máme rádi. Jak to, nespravedlivý? Já se jenom ptám, jaké to je, když je člověk chlap. Proč jsi taková netýkavka? Ptám se jen, protože jsi byla má nevěsta. Neřvi! To mi přece teď už můžeš říct, když jsi jako má sestřička. (*Pobládí ji po vlasech*) Moc dlouho jsem na tebe čekal... (*Naslouchá*)

BARBLIN: Nesmějí ti nic udělat!

ANDRI: Kdo o tom rozhoduje?

BARBLIN: Zůstanu u tebe!

Ticho.

ANDRI: Už se zase blíží ten strach –

BARBLIN: Bratře!

ANDRI: Najednou! Když tamti budou vědět, že jsem v domě, a nenajdou nikoho, zapálí dům, to je o nich známé, a budou čekat dole na ulici, až žid vyskočí z okna.

BARBLIN: Andri – ty nejsi žid!

ANDRI: Tak proč mě chceš schovávat?

Bubnování v dálce.

BARBLIN: Pojď do mé komůrky!

Andri zavrtí hlavou.

Nikdo neví, že je tady ještě jedna komůrka.

ANDRI: – kromě Peidera.

Bubny se ztrácejí.

Tak dokonale mě vyškrtnout.

BARBLIN: Co říkáš?

ANDRI: To, co přijde, to se už všechno stalo. Říkám:

Tak dokonale mě vyškrtnout, vymazat. Má hlava ležela na tvém klíně. Vzpomínáš si? To z člověka nezmežlí. Má hlava na tvém klíně. Nepřekážel jsem vám? Já si to nedovedu představit. Co na tom! Dovedu si

to představit. Co jsem to asi mluvil, když už jsem ne-
byl? Proč ses nesmála? Vždyť ses ani nezasmála. Tak
mě vymazat, tak dokonale vyškrtnout! A já ani ne-
tušil, když byl Peider v tvém klíně, když měl tvé vlas-
sy ve svých rukou. Co na tom! Když už se to všechno
stalo...

Bubnování se přibližuje.

Oni vycítí, kde je strach.

BARBLIN: – jdou kolem.

ANDRI: Obkličují dům.

Bubny najednou zmlknou.

Já jsem ten, koho hledají, to víš dobře, já nejsem tvůj
bratr. Tady nepomůže žádná lež. Už se lhalo až moc.
Ticho.

Tak mě přece políb!

BARBLIN: Andri –

ANDRI: Svlékni se!

BARBLIN: Ty blázníš, Andri.

ANDRI: Teď mě líbej a objímej!

Barblin se brání.

To je jedno.

Barblin se brání.

Nedělej, že jsi tak věrná, ty –

Řinkot okenní tabule.

BARBLIN: Co to bylo?

ANDRI: – vědí, kde jsem.

BARBLIN: Zhasni aspoň tu svíčku!

Řinkot další okenní tabule.

ANDRI: Líbej mě!

BARBLIN: Ne! Ne...

ANDRI: Teď najednou nemůžeš udělat to, co můžeš
dělat s každým, veselá a nahá? Nepustím tě. Je to
snad jiné s těmi ostatními? Tak řekni aspoň. Je to
jiné? Líbám tě, ty vojácká nevěsto! O jednoho víc
nebo míň, jen se neupejpej. Je to jiné se mnou? Tak
řekni! Nudí se tvé vlasy, když je líbám?

BARBLIN: Bratře –

ANDRI: Proč se stydíš jen přede mnou?

BARBLIN: Teď mě ale pusť!

ANDRI: Teď, ano, teď a nikdy, ano, chci tě, ano, ve-
selou a nahou, ano, sestřičko, ano, ano, ano –
Barblin vykřikne.

Vzpomeň si na rulík. (*Rozepne ji blůzu, jako by byla
bez vlády*) Vzpomeň si na náš rulík –

BARBLIN: Ty šíliš!

Domovní zvonek.

Slyšels? Jsi ztracen, Andri, když nám nevěříš. Scho-
vej se!

Domovní zvonek.

ANDRI: Proč jsme se neotrávili, Barblin, když jsme
byli ještě děti, teď už je příliš pozdě...

Rány na domovní dveře.

BARBLIN: Otec neotevře.

ANDRI: Jak pomalu.

BARBLIN: Co říkáš?

ANDRI: Říkám, jak pomalu to jde.

Rány na domovní dveře.

BARBLIN: Pane, Bože náš, jenž jsi, jenž jsi, Pane náš
Všemohoucí, jenž jsi na nebesích, Pane, Pane, jenž jsi
– Pane...

Domovní dveře zapraskají.

ANDRI: Nech mě samotného. Ale rychle. Vezmi si blů-
zu. Najdou-li tě u mě, bude zle. Rychle. Pamatuj na
své vlasy.

*Hlasy v domě. Barblin zhasne svíčku, kroky vojen-
ských bot, objeví se Voják s bubnem a dva vojáci
v černých uniformách se silnou baterkou: Barblin, bez
blůzy, stojí sama před komůrkou.*

VOJÁK: Kde je?

BARBLIN: Kdo?

VOJÁK: Náš žid.

BARBLIN: Nemí žádný žid.

Voják ji odstrčí a přistoupí ke dveřím.

Opovaž se!

VOJÁK: Otevřít.

BARBLIN: Pomoc! Pomoc!

Andri vystoupí ze dveří.

VOJÁK: To je von.

Andri je spoután.

BARBLIN: Nedotýkejte se mého bratra, je to můj bratr –

VOJÁK: Při vohledávání židů se to ukáže.

BARBLIN: Ohledávání židů?

VOJÁK: Tak se hni.

BARBLIN: Co to je?

VOJÁK: Hni se. Všichni se musejí dostavit k vohledávání židů. Hni se.

Andriho odvádějí.

Děvko židovská!

Doktor přistoupí k přepážce pro svědky.

DOKTOR: Chtěl bych se vyjádřit zkrátka, ačkoli by se dalo mnohé říct k tomu, o čem je tady dnes řeč. Dodatečně je vždy snadné vědět, jak by se byl měl člověk zachovat, nepřihlížeje k tomu, že já, pokud se mé osoby týká, skutečně nevím, proč bych se byl měl zachovat jinak. Co vlastně našinec udělal? Naprosto nic. Byl jsem úředním lékařem a jsem jím dodnes. Co jsem tenkrát měl říct, na to si už nevzpomínám, je to prostě už můj způsob, Andořan říká vždy, co si myslí – ale chci se vyjádřit zkrátka... Přiznávám: Všichni jsme se tenkrát mýlili, čehož mohu samozřejmě jen litovat. Kolikrát to mám ještě říkat? Nejsem pro násilí, nikdy jsem nebyl pro násilí. Ostatně jsem toho mladého muže viděl jen dvakrát nebo třikrát. Tu exekuci, která se prý stala později, jsem neviděl. Přesto ji samozřejmě odsuzuji. Mohu jen říci, že to není moje vina. Nepřihlížeje za prvé k tomu, že jeho chování (*což se bobužel nedá zamlčet*) mělo do sebe čím dál víc (*otevřeně řečeno*) cosi židovského, ačkoli je možné, že ten mladý muž byl Andořan jako každý z nás. Naprosto nepopírám, že jsme tak říkajíc podlehlí určité aktuálnosti. Nezapomínejme, že to byla vzrušená doba. Co se mé osoby týká, nezúčastnil jsem se nikdy nějakého týrání, aniž jsem kohokoli k tomu vyzýval. To snad mohu před veřejností zdůraznit. Tra-

gická událost, bezpochyby. Moje vina to není, že k ní došlo. Domnívám se, že mluvím jménem všech, jestliže – abychom dospěli ke konci – znovu opakuji, že můžeme průběhu těch událostí – tenkrát – jen litovat.

DVANÁCTÝ OBRAZ

Andorrské náměstí, obstoupené vojáky v černých uniformách. Stojí nehnutě, k noze zbraň. Andořani, jako stádo v ohradě, čekají němě, co se bude dít. Dlouho se neděje nic. Mluví se jen šeptem.

DOKTOR: Jen žádné rozčilování. Až bude ohledávání židů skončeno, zůstane všechno při starém. Žádný Andořan se nemá čeho obávat, to máme černé na bílém. Já zůstanu úředním lékařem a hostinský zůstane hostinským, Andorra zůstane andorrská . . .
Bubnování.

TOVARYŠ: Teď rozdělují černé šátky.
Jsou rozdělovány černé šátky.

DOKTOR: Jen žádný odpor.
Objeví se Barblin, jde jako nepřítel od skupiny ke skupině, tu a tam zatahá lidi za rukáv, lidé se k ní obracejí zády, ona jim něco šeptá, není rozumět co.

HOSTINSKÝ: Teď budou najednou říkat, že není žid.
KDOSI: Co říkají?

HOSTINSKÝ: Že není žid.

DOKTOR: Přitom je to vidět na první pohled.

KDOSI: Kdo to říká?

HOSTINSKÝ: Učitel.

DOKTOR: Teď se to ukáže.

HOSTINSKÝ: Na každé pád ten kámen hodil.

KDOSI: Je to dokázáno?

HOSTINSKÝ: Dokázaný?!

DOKTOR: Když není žid, proč se tedy skrývá? Proč má strach? Proč nepřijde na náměstí jako každý z nás?

HOSTINSKÝ: Správně.

DOKTOR: Jak to, že není žid?

HOSTINSKÝ: Správně.

KDOSI: Říká se, že ho hledali celou noc.

DOKTOR: Také ho našli.

KDOSI: Nechtěl bych být v jeho kůži.

HOSTINSKÝ: Na každéj pád ten kámen hodil –

Zmlknou, když přichází Černý voják, musejí si vzít černé šátky. Voják jde dál.

DOKTOR: Podívejte, jak rozdělují celému národu ty šátky: bez jediného hlasitého slova! Tomu říkám organizace. Podívejte se na to! Jak to klapě.

KDOSI: Ale páchnou.

Čichají k šátkům.

Smrtelný pot...

Barblin přichází ke skupině, kde je Doktor a Hostinský, zatahá je za rukáv a něco zašeptá, ti se k ní obrátí zády, Barblin bloudí dál.

KDOSI: Co říká?

DOKTOR: Ale to je nesmysl.

HOSTINSKÝ: To jí přide draho.

DOKTOR: Jen žádný odpor.

Barblin přistoupí k jiné skupině, zatahá lidi za rukáv a něco jim šeptá, lidé se k ní obracejí zády, ona jde jako náměsíčná dál.

HOSTINSKÝ: Když sem to viděl na vlastní oči! Tady na tom místě. Dokázaný? Von se ptá, jestli je to dokázaný. Kdo jinej měl hodit ten kámen?

KDOSI: Já se jen ptám.

HOSTINSKÝ: Snad někdo z nás?

KDOSI: Já při tom nebyl.

HOSTINSKÝ: Ale já jo.

Doktor si položí prst na ústa.

Já snad hodil ten kámen?

DOKTOR: Ticho.

HOSTINSKÝ: – já?

DOKTOR: Nemáme mluvit.

HOSTINSKÝ: Tady, přesně na tomhle místě, pro-
sím pěkně, tady ležel ten kámen, já sám ho viděl, byla to dlažební kostka, uvolněná dlažební kostka, a takhle ji vzal – *(vezme dlažební kostku)* – takhle...

Přistoupí k nim Truhlář.

TRUHLÁŘ: Co se děje?

DOKTOR: Jen žádné rozčilování.

TRUHLÁŘ: K čemu ty černé šátky?

DOKTOR: Ohledávání židů.

TRUHLÁŘ: A co s tím máme my společného?

Černí vojáci, kteří stojí kolem náměstí, vzdají najednou čest zbraní: Jeden z Černých, v civilu, přejde rychlými, krátkými kroky přes náměstí.

DOKTOR: To byl on.

TRUHLÁŘ: Kdo?

DOKTOR: Ohledávač židů.

Vojáci dají k noze zbraň.

HOSTINSKÝ: – a když se zmejlí?

DOKTOR: Ten se nemýlí.

HOSTINSKÝ: – co potom?

DOKTOR: Proč by se měl mýlit?

HOSTINSKÝ: – ale dejme tomu: co pak?

DOKTOR: Ten má zrak. Spolehněte se! Ten to vycítí. Pozná to už podle chůze, když někdo přejde přes náměstí. Na nohou to vidí.

KDOSI: Proto si máme zout boty?

DOKTOR: Je to školený ohledávač židů.

*Barblin se opět objeví a hledá skupiny, kde ještě ne-
byla, najde Tovaryše, zatahá ho za rukáv a něco mu zašeptá, Tovaryš se jí vytrhne.*

TOVARYŠ: Ty mně dej pokoj!

Doktor si zapálí doutník.

Ta je ale trhlá. Říká se, že prej nikdo nemá jít přes

náměstí, ať nás potom vodvedou všechny. Chce dát znamení. Ta je ale trhlá.

Jeden Černý voják vidí, že Doktor kouří, a přistoupí k němu s napřaženým bajonetem, Doktor se lekne, zabodí doutník, zašlápně jej a je celý bledý.

Povídá se, že už ho našli...

Bubnování.

Teď to začne.

Přetáhnou si šátky přes hlavu.

HOSTINSKÝ: Já si žádnéj černej hadr na hlavu nedám!

KDOSI: Proč ne?

HOSTINSKÝ: To neudělám!

TOVARYŠ: Rozkaz je rozkaz.

HOSTINSKÝ: Nač to?

DOKTOR: To dělají všude, kde se někdo skryje. To máte z toho. Kdybychom ho byli hned vydali –
Objeví se Idiot.

HOSTINSKÝ: Jak to, že ten nemá černej hadr?

KDOSI: Tomu věří, že není žid.

Idiot se šklebí, přikyvuje, jde dál a všude si prohlíží zakuklence a šklebí se. Jen Hostinský ještě stojí nezabalený.

HOSTINSKÝ: Já si žádnéj černej hadr na hlavu nedám!

ZAKUKLENEC: Tak ho zbičují.

HOSTINSKÝ: – mě?

ZAKUKLENEC: Nečetl žlutou vyhlášku.

HOSTINSKÝ: Proč zbičují?

Víření bubnů.

ZAKUKLENEC: Teď to začne.

ZAKUKLENEC: Jen žádné rozčilování.

ZAKUKLENEC: Teď to začne.

Víření bubnů.

HOSTINSKÝ: Já sem hostinskej. Proč mně nevěří? Já jsem přece hostinskej, každý dítě ví, kdo sem, vy všichni to víte, sem váš hostinskej...

ZAKUKLENEC: Má strach!

HOSTINSKÝ: Copak mě nepoznáváte?

ZAKUKLENEC: Má strach, má strach!

Několik Zakuklenců se směje.

HOSTINSKÝ: Já si žádnéj černej hadr na hlavu nedám...

ZAKUKLENEC: Zbičují ho.

HOSTINSKÝ: Já nejsem žid!

ZAKUKLENEC: Pošlou ho do lágru.

HOSTINSKÝ: Já nejsem žid!

ZAKUKLENEC: Nečetl žlutou vyhlášku.

HOSTINSKÝ: Copak mě nepoznáváte? Ty tady? Já sem hostinskej. Kdo seš ty? To byste neměli dělat. Hej, vy! Já sem hostinskej, já sem hostinskej. Copak mě nepoznáváte? Nemůžete mě nechat takhle ve štychu. Ty tady. Kdo jsem já?

Hostinský chytí Učitele, jenž se právě objevil s Matkou, oba jsou nezabalení.

UČITEL: To tys hodil ten kámen?

Hostinský upustí dlažební kostku.

Proč říkáš, že to udělal můj syn?

Hostinský se zabalí a vmísí se mezi zakuklence, Učitel a Matka stojí sami.

Jak se všichni zahalují!

Hvizd.

ZAKUKLENEC: Co to má znamenat?

ZAKUKLENEC: Zout boty.

ZAKUKLENEC: Kdo?

ZAKUKLENEC: Všichni.

ZAKUKLENEC: Teď?

ZAKUKLENEC: Zout boty, zout boty.

ZAKUKLENEC: Proč?

ZAKUKLENEC: Nečetl žlutou vyhlášku...

Zakuklenci poklekají a zouvají si boty: chvíli je ticho.

UČITEL: Jak poslouchají!

Přichází Černý voják, i Učitel a Matka si musejí vzít černé šátky.

ZAKUKLENEC: Jedno písknutí znamená zout boty. Podle vyhlášky. A dvojí písknutí znamená: pochodovat.

ZAKUKLENEC: Bos?

ZAKUKLENEC: Co říká?

ZAKUKLENEC: Zout boty, zout boty.

ZAKUKLENEC: A trojí písknutí znamená: šátek dolů.

ZAKUKLENEC: Proč šátek dolů?

ZAKUKLENEC: Všechno podle vyhlášky.

ZAKUKLENEC: Co říká?

ZAKUKLENEC: Všechno podle vyhlášky.

ZAKUKLENEC: Co znamená dvojí písknutí?

ZAKUKLENEC: Pochodovat?

ZAKUKLENEC: Proč bos?

ZAKUKLENEC: A trojí písknutí znamená: šátek dolů.

ZAKUKLENEC: Kam s těma botama?

ZAKUKLENEC: Proč šátek dolů?

ZAKUKLENEC: Kam s těma botama?

ZAKUKLENEC: Šátek dolů znamená: To je žid.

ZAKUKLENEC: Všechno podle vyhlášky.

ZAKUKLENEC: Žádný Andorran se nemá čeho obávat.

ZAKUKLENEC: Co říká?

ZAKUKLENEC: Žádný Andorran se nemá čeho obávat.

ZAKUKLENEC: Kam s těma botama?

Učitel vstoupí nezabalený doprostřed Zakuklenců a je jediný, kdo stojí.

UČITEL: Andri je můj syn.

ZAKUKLENEC: My za to můžem?

UČITEL: Slyšíte, co říkám?

ZAKUKLENEC: Co říká?

ZAKUKLENEC: Že Andri je jeho syn.

ZAKUKLENEC: Tak proč se schovává?

UČITEL: Říkám vám: Andri je můj syn.

ZAKUKLENEC: Na každé pád ten kámen hodil.

UČITEL: Kdo z vás to řekl?

ZAKUKLENEC: Kam s těma botama?

UČITEL: Proč lžete? Jeden z vás to udělal. Proč říkáte, že to udělal můj syn –

Víření bubnu.

Oni nevyšetřují, kdo z vás je vrah. To přikryje šátek.

To oni nechtějí vědět. To přikryje šátek! Nevadí jim,

že je někdo bude dál hostit s rukama vraha. Blahobyť

je všechno! Hostinský zůstane hostinským, úřední

lékař úředním lékařem. Podívejte se na ně, jak staví

boty do řady! Všechno podle vyhlášky! A jeden z nich

je zákeřný vrah. To přikryje šátek! Nenávidí jen toho,

kdo jim připomíná –

Víření bubnu.

Vy jste ale národ! Bože na nebesích, jenž našťestí pro

vás neexistuje, vy jste národ!

Vystoupí Voják s bubnem.

VOJÁK: Připravený?

Všichni Zakuklenci vstanou, boty v ruce.

Boty zůstanou na místě. Ale pořádně! Jako na vojně.

Rozuměli jste? Bota vedle boty. Tak bude to? Armá-

da je odpovědná za klid a pořádek. Jak to vypadá!

Řek sem: Bota vedle boty. A žádný reptání. (*Měří si*

řadu bot) Tadyhle ty!

ZAKUKLENEC: Já jsem hostinský.

VOJÁK: Sou moc vzádu.

Zakuklenec vyrovná své boty do řady.

Přečtu znova vyhlášku.

Klid.

„Občané Andorry! Ohledávání židů je opatření na

ochranu obyvatelstva v osvobozených oblastech, even-

tuálně k znovunastolení klidu a pořádku. Žádný An-

dořan se nemá čeho obávat. Prováděcí nařízení viz na

žluté vyhlášce.“

Klid.

„Andorra 15. září, Vrchní velitel.“ –

Jak to, že nemáte na hlavě šátek?

UČITEL: Kde je můj syn?

VOJÁK: Kdo?

UČITEL: Kde je Andri?

VOJÁK: Ten je tady taky, nemějte starost, ten nám nevyklouz. Bude pochodovat. Bos jako všichni vostatní

UČITEL: Rozuměls, co říkám?

VOJÁK: Vyřídít! Zákryt!

UČITEL: Andri je můj syn.

VOJÁK: To se teď ukáže –

Víření bubnů.

Vyřídít! Zákryt!

Zakuklenci se řadí.

Tak tedy, vobčani andorrský, rozuměli jste: Ani slovo, až tady bude ohledávač židů. Jasný? Tady je všechno v pořádku, to je důležitý. Až ohledávač židů zapíská, zůstat stát na místě. Rozuměli ste? Stát v pozoru se nevyžaduje. Jasný? Do pozoru se staví jen armáda, protože ta se to učila. Kdo není žid, je volnej. To znamená okamžitě do práce. Já budu bubnovat. (*Zabubnuje*) A jeden za druhým. Kdo nezůstane stát, až ohledávač židů zapíská, bude na místě zastřelen. Jasný?

Klinkání zvonku.

UČITEL: Kde je teď páter?

VOJÁK: Asi se modlí za žida!

UČITEL: Páter zná pravdu –

Vystoupí Ohledávač židů.

VOJÁK: Klid!

Černí vojáci vzdávají zbraní čest a setrvávají v pozoru, dokud se ohledávač židů, který se chová jako prostý úředník, neposadí na židli doprostřed náměstí. K noze zbraň. Ohledávač židů si sundá cviker, čistí jej, znovu si jej nasadí. I Učitel a Matka jsou teď zabalení.

Ohledávač židů čeká, až zmlkne klinkání zvonku, potom dá znamení; dvojí písknutí.

VOJÁK: První!

Nikdo se nepohne.

Pochodem chod, vpřed!

Idiot vykročí jako první.

Ty ne!

Ustrašený smích mezi Zakuklenci.

Klid! (*Udeří na buben*) Tak co je? Hergot, máte přejít přes náměstí jako obvykle. Tak pohyb – vpřed!

Nikdo se nepohne.

Žádný Andořan se nemá čeho vobávat...

Předstoupí Barblin, zabalená.

Sem!

Barblin předstoupí před Ohledávače židů a hodí mu černý šátek k nobám.

Co je?

BARBLIN: To je znamení.

Neklid mezi Zakuklenci.

Řekni mu. Žádný Andořan nepřejde přes náměstí! Žádný z nás. Ať nás bičují. Řekni mu to! Ať nás všechny postřílejí.

Dva Černí vojáci uchopí Barblin, která se marně brání. Nikdo se nepohne. Černí vojáci pozvednou zbraně. Všechno se děje bez jediného zvuku. Barblin odvolkou pryč.

VOJÁK: ... Tak sebou hněte. Jeden za druhým. Copak na vás musíme s bičem? Jeden za druhým.

Teď jdou.

Pomalů, pomalů!

Kdo přešel, sundá šátek s hlavy.

Šátky skládat! Ale pořádně, povídám! Copak jsme ve chlivě? Výsostnej znak přide doprava nahoru. Co si vo vás mají pomyslet cizinci!

Někteří jdou příliš pomalu.

Ale pohyb, pohyb, ať máme po šichtě!

Obledávač židů pozoruje jejich chůzi pozorně, ale přitom s nedbalostí nabytou zvykem a zřejmě znuděnou svou jistotou. Jeden Zakuklenec zakopne o dlažební kostku.

Koukejte na cestu!

ZAKUKLENEC: Já se jmenuji Prader.

VOJÁK: Dál.

ZAKUKLENEC: Kdo mi nastavil nohu?

VOJÁK: Nikdo.

Truhlář sejme šátek.

Dál, povídám, dál. Další. A kdo je hotovej, veme hned boty. Hergot, musí se vám všechno říkat jako ve školce? *(Udeří na buben)*

TRUHLÁŘ: Někdo mi nastavil nohu.

VOJÁK: Klid!

Jeden Zakuklenec jde nesprávným směrem.

Jako vovce, docela jako vovce!

Několik lidí, kteří to už mají za sebou, se uchechtne.

ZAKUKLENEC: Já jsem úřední lékař.

VOJÁK: Dobrá, dobrá.

Doktor sundá šátek.

VOJÁK: Vemte si své boty.

DOKTOR: Nemohu vidět, když mám přes hlavu ten šátek. Nejsem na to zvyklý. Jak mám jít, když nevidím na zem!

VOJÁK: Dál, povídám, dál.

DOKTOR: Co je moc, to je moc!

VOJÁK: Další! *(Udeří na buben)* Nemohli byste si ty své zatracené boty vobout doma? Kdo je volnej, povídám, veme si boty a zmizí. Co tady stojíte a čumíte? *(Udeří na buben)* Další.

DOKTOR: Kde mám boty? Někdo mi vzal boty. To nejsou moje boty.

VOJÁK: Proč berete právě tyhle?

DOKTOR: Stojí na mém místě.

VOJÁK: Jako ve školce!

DOKTOR: Jsou snad tohle mé boty?

Uder na buben.

Bez svých bot nejdu.

VOJÁK: Nedělejte tady tyátr!

DOKTOR: Bos nepůjdu. Na to nejsem zvyklý. A mluvte se mnou slušně. Těhle tón si nenechám líbit.

VOJÁK: Tak co je?

DOKTOR: Žádný tyátr nedělám.

VOJÁK: Já nevím co chcete.

DOKTOR: Své boty.

Obledávač židů dá znamení, jedno písknutí.

VOJÁK: Já sem ve službě! *(Udeří na buben)* Další.

Nikdo se nepohne.

DOKTOR: To nejsou mé boty!

Voják mu vezme boty z ruky.

Budu si stěžovat, ano, budu si stěžovat, někdo mi vyměnil boty, nepůjdu ani o krok dále a bude-li si někdo na mě otvírat hubu, ani se nehnu.

VOJÁK: Komu patří tyhle boty?

DOKTOR: Jmenuji se Ferrer –

VOJÁK: Komu patří tyhle boty? *(Postaví je dopředu na rampu)* Však se to ukáže!

DOKTOR: Víím dobře, komu patří.

VOJÁK: Tak dál! *(Udeří na buben)* Další!

Nikdo se nehýbá.

DOKTOR: – už je mám.

Nikdo se nehýbá.

VOJÁK: Tak kdo už má zase strach?

Jdou teď jeden za druhým a ten pochod je tak sebraný, že začíná být nudný. Jeden z těch, kteří přešli kolem Obledávače židů a sejmuli šátek s blavy, je Tovaryš.

TOVARYŠ: Jak je to s tím výsostným znakem?

NĚKDO: Vpravo nahoře.

TOVARYŠ: Už přešel?

Obledávač židů dá opět znamení; troji písknutí.

VOJÁK: Stát!

Zakuklenec se zastaví.

Šátek dolů.

Zakuklenec se nehýbe.

Šátek dolů, žide, neslyšíš! (*Přistoupí k Zakuklenci a strhne mu šátek, je to Kdosi, celý ztuhlý strachem*)

To není von. Ten tak vypadá jenom proto, že má strach. To není von. Neměj strach. Ten vypadá totiž úplně jinak, když je veselej...

Obledávač židů vstal, obchází kolem Kobosi, dlouze a úředně si ho prohlíží, neúčastně, svědomitě. Tvář Kobosi je znetvořena strachem. Obledávač židů mu tužkou pozvedne bradu.

Hlavu vzhůru, chlape! Nevejrej, jako bys byl žid!

Obledávač židů mu prohlíží ještě noby, potom se znovu posadí a nedbale kývne rukou.

Vodprejskni, chlape!

Uvolnění napětí v davu.

DOKTOR: Ten se nemýlí. Co sem říkal? Ten se nikdy nezmýlí, ten má zrak...

Úder na buben.

VOJÁK: Další!

Opět jdou busím pochodem.

Co to zase je za svinstvo, nemáte vlastní kapesník, když už se potíte, no to už je moc!

Jeden Zakuklenec vezme dlažební kostku.

Hej, co ten zase dělá?

ZAKUKLENEC: Já sem hostinskej -

VOJÁK: Co je vám do tý dlažební kostky?

ZAKUKLENEC: Já sem hostinskej - já - já - (*Zůsta-ne zabalený*)

VOJÁK: Tak si kvůli tomu nenadělejte do kalhot!

Tu a tam se ozve chechtot, jako když se objeví nějaká oblíbená směšná figura; do této úzkostné veselosti vpadne troji písknutí na znamení Obledávače židů.

Stát. -

Učitel sundá šátek.

Vy ne, tamten, ten druhý!

Zakuklenec se nehýbe.

Šátek dolů!

Obledávač židů se zvedne.

DOKTOR: Ten má ale zrak. Co jsem říkal? Ten to pozná na chůzi...

VOJÁK: Tři kroky vpřed!

DOKTOR: Už ho má...

VOJÁK: Tři kroky zpět!

Zakuklenec poslechně.

Zasměj se!

DOKTOR: Pozná to podle smíchu...

VOJÁK: Zasměj se! Nebo budou střílet.

Zakuklenec se pokusí zasmát.

Hlasitěji!

Zakuklenec se pokusí o smích.

DOKTOR: Jestli tohle není židovský smích...

Voják vrazí do Zakuklence.

VOJÁK: Šátek dolů, žide, už ti nic nepomůže. Šátek dolů, ukaž svůj ksicht. Nebo budou střílet.

UČITEL: Andri?!

VOJÁK: Počítám do tří.

Zakuklenec se nehýbe.

Jedna -

UČITEL: Ne!

VOJÁK: Dvě -

Učitel mu strhne šátek.

Tři...

UČITEL: Synu!

Obledávač židů obchází a pozoruje Andriho.

To je můj syn!

Obledávač židů si prohlíží jeho noby, potom dá znamení právě tak nedbale jako předtím, ale je to jiné znamení, a dva Černí vojáci se chopí Andriho.

TRUHLÁŘ: Poďme.

Matka předstoupí a sejme šátek.

VOJÁK: Co ta tu chce?

MATKA: Povím pravdu.

VOJÁK: Je Andri tvůj syn?

MATKA: Ne.

VOJÁK: Slyšíte! Slyšeli ste?

MATKA: Ale Andri je syn mého muže –

HOSTINSKÝ: Ať to dokáže.

MATKA: Je to pravda. Andri také nehodil ten kámen, to také vím, protože Andri byl doma, když se to stalo. To přísahám. Já sama byla doma. To vím, a přísahám při Bohu všemohoucím, jenž je naším soudcem na věčnosti.

HOSTINSKÝ: Lže.

MATKA: Pusťte hol

Obledávač židů se znovu zvedne.

VOJÁK: Klid!

Obledávač židů přistoupí znovu k Andrimu a opakuje svou prohládku, potom obrátí Andrimu kapsy u kalhot, vypadnou mince, Andořani ustupují před kutálejícími se mincemi, jako by to byla láva, Voják se směje.

Židovský peníze.

DOKTOR: Ten se nemýlí...

UČITEL: Jaké židovské peníze? Vaše peníze, naše peníze. Co jiného máte vy ve svých kapsách?

Obledávač židů obmatává Andrimu vlasy.

Proč mlčíš?!

Andri se usměje.

Je to můj syn, nesmí zemřít, můj syn, můj syn!

Obledávač židů odchází, Černí vzdávají čest; Voják převezme velení.

VOJÁK: Odkud máš ten prsten?

TRUHLÁŘ: Cenné věci má taky...

VOJÁK: Sem s tím!

ANDRI: Ne.

VOJÁK: Tak sem s tím!

ANDRI: Ne – prosím...

VOJÁK: Nebo ti useknou prst.

ANDRI: Ne! Ne! (*Brání se*)

TRUHLÁŘ: Jak se brání kvůli těm šperkům...

DOKTOR: Pojďme...

Andriho obklopí Černí vojáci a není ho vidět, je slyšet jen jeho křik, potom je ticho. Andriho odvedou.

UČITEL: Zalezte. Jděte domů. Nevíte o ničem. Nic jste neviděli. Styďte se. Jděte domů, postavte se před zrcadlo a styďte se plni hnusu.

Andořani se ztrácejí na všechny strany, každý si vezme své boty.

VOJÁK: Ten už teď žádný boty nepotřebuje. (*Odchází*)

KDOSI: Ubohý žid. –

HOSTINSKÝ: My za to přece nemůžem.

Kdosi odejde, ostatní odcházejí směrem ke krčmě.

TRUHLÁŘ: Mně jednu žitnou.

DOKTOR: Mně také jednu žitnou.

TRUHLÁŘ: Tady sou ještě jeho boty.

DOKTOR: Pojďme dovnitř.

TRUHLÁŘ: To s tím prstem bylo už trochu moc...

Truhlář, Doktor a Hostinský zmizí v krčmě. Scéna se zatmí. Hrací skřín začne brát sama od sebe tu stále stejnou desku. Když se scéna opět rozsvětlí, klečí na zemi Barblin a bílí dláždění na náměstí; Barblin je ostříhaná. Vstoupí páter. Hudba zanikne.

BARBLIN: Bílím, bílím.

PÁTER: Barblin!

BARBLIN: Proč bych neměla bílit dům svého otce, velebný pane?

PÁTER: Mluvíš nesmysly.

BARBLIN: Bílím.

PÁTER: To není dům tvého otce, Barblin.

BARBLIN: Bílím, bílím.

PÁTER: Nemá to smysl.

BARBLIN: Nemá to smysl.

Vystoupí Hostinský.
 HOSTINSKÝ: Co tady dělá?
 BARBLIN: Tady jsou jeho boty.
Hostinský chce odnést boty.
 Stát!
 PÁTER: Ztratila rozum!
 BARBLIN: Bílím, bílím. Co děláte vy? Když nevidíte, co vidím já, tak se podívejte: bílím.
 HOSTINSKÝ: Nech toho!
 BARBLIN: Krev, krev, všude krev.
 HOSTINSKÝ: To sou moje stoly!
 BARBLIN: Moje stoly, tvoje stoly, naše stoly.
 HOSTINSKÝ: Ať toho nechá!
 BARBLIN: Kdo jsi?
 PÁTER: Už jsem zkoušel všechno.
 BARBLIN: Bílím, bílím, abychom měli bílou Andorru, vy vrazi, sněhobílou Andorru, nabílím vás všechny – všechny.
Vystoupí bývalý Voják.
 Ať mě nechá na pokoji, velebný pane, má na mě zá-lusk, velebný pane, já jsem zasnoubená.
 VOJÁK: Mám žízeň.
 BARBLIN: On mě nepoznává.
 VOJÁK: Kdo to je?
 BARBLIN: Židovská děvka Barblin.
 VOJÁK: Zmiz!
 BARBLIN: Kdo jsi ty? (*Směje se*) Kde máš svůj buben?
 VOJÁK: Nesměj se!
 BARBLIN: Kde jsi oddělal mého bratra?
Vstoupí Truhlář a Tovaryš.
 Odkud přicházíte, vy všichni, kam jdete, vy všichni, proč nejdete domů, vy všichni, všichni, a neoběsíte se?
 TRUHLÁŘ: Co to povídá?
 BARBLIN.: Ten taky!
 HOSTINSKÝ: Ta je ale vzatá.
 VOJÁK: Tak ji odveďte.

BARBLIN: Bílím.
 TRUHLÁŘ: Co to má znamenat?
 BARBLIN: Bílím, bílím.
Vystoupí Doktor.
 Viděl jste prst?
Doktor není schopen slova.
 Neviděl jste prst?
 VOJÁK: Teď už ale dost!
 PÁTER: Nechte ji.
 HOSTINSKÝ: Budí veřejný pohoršení.
 TRUHLÁŘ: Ať nás nechá na pokoji.
 HOSTINSKÝ: Copak my za to můžem?
 TOVARYŠ: Já ji varoval.
 DOKTOR: Myslím, že patří do ústavu.
Barblin strne.
 PÁTER: Její otec se oběsil ve třídě. Hledá svého otce, hledá své vlasy, hledá svého bratra.
Všichni kromě Pátera a Barblin odejdou do krčmy.
 Barblin, slyšíš, kdo s tebou mluví?
Barblin bílí dlažbu.
 PÁTER: Přišel jsem, abych tě odvedl domů.
 BARBLIN: Bílím.
 PÁTER: Jsem páter Benedikt.
Barblin bílí dlažbu.
 Jsem páter Benedikt.
 BARBLIN: Kde jsi byl, pátere Benedikte, když vedli našeho bratra jako dobytek na porážku, jako dobytek na porážku, kdes byl? Stal se z tebe jeden z Černých, pátere Benedikte...
Páter mlčí.
 Otec je mrtvý.
 PÁTER: Já vím, Barblin.
 BARBLIN: A moje vlasy?
 PÁTER: Modlím se za Andriho každý den.
 BARBLIN: A moje vlasy?
 PÁTER: Tvé vlasy, Barblin, znovu vyrostou –

BARBLIN: Jako tráva na hrobech.

Páter chce Barblin odvést, ale ta se náhle zastaví a vrátí se k botám.

PÁTER: Barblin – Barblin...

BARBLIN: Tady jsou jeho boty. Nedotýkejte se jich. A se zase vrátí, tohle jsou jeho boty.

O p o n a

AUTOROVY POZNÁMKY KE HŘE

Andorra v této hře nemá nic společného se skutečným malým státekem tohoto jména; není také míněn jiný skutečný malý stát; Andorra je jméno pro model.

Fabule hry byla uveřejněna jako prozaická skica v „Deníku 1946 – 1949“. Práce na hře byla započata r. 1958, na podzim 1960 v ní bylo znovu pokračováno a na podzim 1961 byla hra dokončena. Premiéra hry byla 2. listopadu 1961 v Curychu.

Hra je věnována curyšskému divadlu „Schauspielhaus“.

J m é n a : Barblin, Andri, Prader, Ferrer, Fedri – se mají vyslovovat s přízvukem na *poslední* slabice. Naproti tomu u jména Peider je přízvuk na slabice *první*.

K o s t ý m : nesmí být folkloristický. Andořané nosí dnešní konfekci, stačí, mají-li zvláštní klobouky, a klobouky nosí Andořané skoro pořád. Výjimkou je Doktor, jeho klobouk je podle poslední módy. Andri nosí „blue-jeans“. Barblin je oblečena v konfekční šaty, i když jde na procesí, k tomu má šálu s andorrskými výšivkami. Všichni nosí bílé košile, nikdo nemá kravatu, vyjma opět Doktora. Jediná Seňora je oblečena elegantně, ale nijak výstředně. Uniforma andorrských vojáků je olivově šedá. U uniformy Černých je třeba se vystříhati jakéhokoli náznaku jisté uniformy z minulosti.

T y p y : některé role by mohly svádět ke karikatuře. Toho je nutno se za všech okolností vyvarovat. Postačí, budou-li to typy. Jejich představitelé by si měli počínat tak, aby k nim měl divák zpočátku jistou sympatii, přinejmenším aby se